

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
SİYASİ TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

1 MART TEZKERESİ ÖNCESİNDE
TÜRK BASININDA IRAK SORUNU
ALGILAMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Doç. Dr. Gülden Ayman

GÖKÇE AYTULU

İSTANBUL 2005

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: SAVAŞ, İMAJ VE SÖYLEM	
1. İmaj Kavramı	2
2. İmaj, Savaş Ve “Öteki”	4
3. Söylem Kavramı	5
3.1. Kanaat Ve Söylemlerin Oluşmasını Etkileyen Unsurlar	8
3.2. Söylem Analizi	10
3.3. Haber Söylemi ve van Dijk	11
3.4. Edward Said Ve Oryentalist Söylem	12
4. Irak Savaşı ve Propaganda	13
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE IRAK SAVAŞI’NIN ALGILANIŞINI DEĞİŞTİREN UNSURLAR	
1. Kürt Meselesi Ve PKK	17
2. Kuzey Irak, Misak-I Milli ve Türkmenler	19
3. Yeni Dünya Düzeni Ve 11 Eylül 2001 Saldırıları	21
3.1. Düşmanın İmgesel Kurulumu Ve 11 Eylül	24
3.2. 11 Eylül ve Oryantalizm	26
4. ABD’nin Afganistan’a Müdahalesi Ve Irak Söylemleri	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK BASININDA IRAK SORUNU	
1. Gündemin belirlenmesi ve Gazeteler	30
2. Irak Savaşı’na İlişkin Haber İncelemeleri	32
2.1. Bilgisizleştirme ve Önemsizleştirme	37
2.2. Tezkere Sürecinde Gazete Haberleri	40
3. Tezkere ve Karar Alma Sürecinde Sorunun Algılanışı	44
4. Irak Savaşı Ve Türkiye’deki Tepkiler	54
SONUÇ	57
KAYNAKÇA	59

GİRİŞ

20. yüzyılda yaşadığı iki genel savaştan sonra dünya 21. yüzyıla da savaş ve çatışma ortamıyla girmiştir. 11 Eylül saldırıları ardından başlayan kaos, ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleriyle birlikte geniş bir coğrafyayı etkiler hale gelmiştir. Bulunduğu konum bakımından birçok çatışma ortamından etkilenen Türkiye, Irak Savaşı'na da kayıtsız kalamamıştır. Savaş öncesinde ABD'nin "stratejik ortak" söylemi çerçevesinde Irak'ta yapacağı müdahaleye müdahil olmasını istediği Türkiye, 1 Mart 2003 tarihinde Meclis kararıyla Irak'a asker göndermeyi reddederek bir bakıma "stratejik ortağını" yarı yolda bırakmıştır. Bu karar devletler arası düzeyde olduğu gibi kamuoyu düzeyinde de yankı bulmuş sonuçları bakımından büyük tartışmalara sebebiyet vermiştir.

Bu süreçte kamuoyunun bilgilenmekte kullandığı başlıca kaynaklar doğal olarak televizyon ve gazeteler olmuştur. Ancak topluma bilgi sunmakla görevli basın organları bu süreci yaşarken, Irak sorunu ve tezkere tartışmalarını kendi algılayış biçimleriyle yansıtmaktadırlar. Çalışmada Türk basının tezkere öncesinde sorunu algılayış ve topluma sunuş biçimi tartışılacaktır. Bu çerçevede birinci bölümde, bu tür çalışmalarda sıkça kullanılan imaj ve söyleme değinilecektir. Genel teori açısından savaşın medyada nasıl yer bulduğu bu bölümde anlatılacaktır. İkinci bölümde ise Türkiye'de Irak Savaşı'nın algılanışını değiştiren unsurlara yer verilecektir. Bunların en başında Türkiye'nin cumhuriyet döneminden beri karşısında bulunan Kürt sorunu ve global düzeyde 11 Eylül saldırılarıyla Yeni Dünya Düzeni tartışmalarına değinilecektir.

Üçüncü bölümde, Türk basınında tezkere öncesinde Irak sorununun nasıl yer aldığı tartışılacaktır. Burada 1 Şubat-2 Mart 2003 tarihleri arasındaki Yeni Şafak, Hürriyet ve Radikal gazetelerinden yararlanılarak yapılan eleştirel haber söylem analizine yer verilecektir. Çalışmanın sonucunda bu tarihler arasında Irak sorununa ilişkin yayınlanan haberlere ilişkin analiz düzeyinde genel sonuçlar elde edilmeye çalışılacaktır. Yine bu bölümde tezkerenin reddedilmesine ilişkin karar verme süreci ve Türk basınında bu sürecin nasıl yansıdığı incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: SAVAŞ, İMAJ VE SÖYLEM

1. İmaj Kavramı

Son yıllarda hem ulusal hem uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan radikal değişim, yaşadığımız dünyanın bugünkü durumu hakkında, temel bazı soruları gündeme getirmiştir. Özellikle 1980'lerde kuvvet kazanan postmodern söylemler çerçevesinde dünya adeta yeniden kurgulanmak istenmiştir. Bu dönemde ortaya atılan tarihin sonu, ideolojilerin sonu, medeniyetler çatışması gibi tezler yeni bir dünyanın inşasının temelini oluştururken, 1980'lerin anahtar kavramı postmodernite ile 1990'ların anahtar kavramı küreselleşme, aynı noktada buluşuyordu. Malcom Waters'ın söylediği gibi 1980'lere öncülük eden postmodernite kavramı, insanlığı üçüncü bin yıla taşımak üzere yerini küreselleşmeye bırakıyordu¹. Bu iki kavramın birleştiği noktanın görsel boyutunu da 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırı oluşturuyordu. Küreselleşmenin kalesi durumundaki bir hedefe yapılan saldırı, aynı anda milyonlarca insanın gözü önünde sergilenmiş bir şovu andırmasının yanı sıra dünyadaki birçok imajın algılanışında değişiklik yaratacak postmodern bir görselliği de içinde barındırıyordu.

Bu gelişmeler içinde en sık başvurulan kelimelerden biri durumundaki imaj, kavramsal açıdan bir belirsizliği beraberinde getirir. İngilizce'deki anlamıyla imaj kelimesi görüntü, hayal ve imgeye karşılık gelmektedir². Kavramsal anlamda mimariden siyaset bilimine, iletişimden görsel sanatlara kadar geniş bir çerçevede anlam bulan imaj, burada toplumsal bir algılayış biçimini ifade etmek amacıyla kullanılacaktır.

Bu kadar geniş ve farklı çalışma alanlarını kapsayan imaj, şüphesiz her bir alan için kendi farklı tanımını belirlemektedir. İletişim çalışmalarına konu olan imaj, sunum ile yanlış sunumun, gerçeğe sadık görünüm ile hayal mahsulünün, yansıma ve kurgunun ikili anlamında var olan bir düalizme dikkat çeker³. Bu durum imaja karşı eleştirel bir bakış açısını da temsil etmektedir. Eleştirel kurama göre küreselleşmenin şişirdiği bir kavram olarak imaj, yeni dünya düzeninin bir söylemi olarak birçok umudu içinde barındırır. Dünyanın algılanışını

---

¹ Malcom Waters, **Globalizations**, London: Routledge, 1995

² **Redhouse Büyük El Sözlüğü**, İstanbul: Redhouse Yayın Evi

³ Bernard Sharratt, **Communications and Image Studies: Notes After Raymond Williams**, Comparative Critism, 1989, s. 35

kolaylaştıracak bir reçete olarak sunulan imaj aslında her şeyi “öteki”leştirmektedir⁴. Ancak postmodern dönemle koştutulan imaj, bu anlamıyla toplumsal algılayışı karşılamamaktadır.

Esasen imaj, toplumsal nesnenin durumu hakkındaki bilgiden doğan ve o bilgiye tepki gösteren kanaatlerle ilgili bir şeydir⁵. Bu kanaatleri oluşturan bilgiler ise tarihsel boyutta farklı kaynaklardan topluma ulaşmıştır. Geçmişte bir toplum ya da kültürün bir diğerinde imajının belirlenmesinde yönetici seçkinlerin tutumunun yanı sıra bu kültürü gezen seyyahlar ve düşünürlerin büyük etkisi olmuştur. Günümüzde ise bu bilgi aktarımı görsel ve yazılı medya ile kanaat önderleri ve sivil toplum üstlenmektedir. 19. yüzyılda Avrupalı seyyahlar, yolculuğun yalnızca anlatıcısı değil aynı zamanda kahramanı oldu. Her fırsatta kendilerinden hoşnutluğu belirten bu gezginler, tutkuları, inançları ve buldukları çağa bağlı olarak yüksek dozda ırksal bir kibir içinde bulunuyorlardı⁶. Bu durum, gezginlerin kendi toplumlarında söz konusu kültürlerin olduğundan farklı bir imajla algılanabileceği anlamına gelmektedir. Bugün ise seyyahlar bu görevlerini görsel ve yazılı medyaya bırakmışlardır. Ancak küreselleşmenin etkisiyle oluşan objektif olma ve etik kaygılar, Avrupalı gezginlerin “benmerkezci” bilgi aktarımı yolunu büyük ölçüde kapatmıştır. Yine de bu kaygılar imajın belirlenmesinde bir yönlendirmenin olmadığı anlamına gelmemektedir. 11 Eylül sonrası ABD’de basın özgürlüğü, terörizm söyleminin altında boğulmuş, Amerikan karar alıcılarının “basın özgürlüğü mü ulusal çıkarlar mı?” ikilemi geniş bir otosansür uygulamasını beraberinde getirmiştir⁷.

İmajın içeriden veya dışarıdan inşa edilen bir sürece tabi tutulduğu söylenebilir⁸. Bu süreç içinde de semboller, icat edici anlayışlar başrolü oynayacaktır. İmajın belirlenmesinde sadece haberler ve yorumlar değil, edebi eserler, sanat eserleri ve sinema da etkili olmaktadır. Ancak ister kanaat önderleri, ister medya bağlamında olsun imajın belirlenmesinde en önemli unsur söylem oluşturmaktadır.

---

⁴ Kevin Robins, **İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası**, Çev: Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı, 1999, s. 35

⁵ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev: Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turan, Ankara: Yetkin Basımevi, 1996, s. 105

⁶ Rana Kabbani, **Avrupa’nın Doğu İmajı**, Çev: Serpil Tuncer, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1993, s.16

⁷ Doris A. Graber’in elektronik ortamdaki makalesi için; www.apsanet.org/~polcomm/news/2003/terrorism/papers/Graber.pdf, 7 Aralık 2004

⁸ Mithat Baydur, “**Heryerde Olmak, Hiçbir Yerde Olmamak**”, Hazırlayan: Özlem Kumrular, **Dünyada Türk İmgesi**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, s. 169

2. İmaj, Savaş ve “Öteki”

İmajların belirlenmesinde toplumsal ve ekonomik gelişmelerin payı büyük olmaktadır. Şüphesiz, insanlığın yaşadığı en talihsiz sosyolojik olgu olarak savaş, bir toplum üzerinde diğerinin algılanış biçimini etkileyecektir. Tarih boyunca düşünürlerin ilgisini çeken savaş kavramının algılanışı da farklılık arz etmektedir. Realist teorisyenlerden Morgenthau, politikayı bir güç mücadelesi olarak tanımlarken, herhangi bir siyasal davranışın temel güdüsünü oluşturan gücü maddi kapasite oranında anlamlandırır. Bir ülkenin gücüne, diğer devletlerle ilişkiler, dostluk ve imajı etki etmektedir⁹. Savaş da iki devlet arasında güç algılanışının farklı düzeylerde anlamlandırılmasıyla ortaya çıkabilir. Ancak, çok taraflı uluslararası ilişkiler atmosferinde tek bir ilişki veya etkileşimden yola çıkarak devletlerin gücünü ölçmeye kalkmak veya savaşı tanımlamak gerçeği yansıtmayacaktır¹⁰.

Bir asker olduğu halde tarihçi ya da ilk realist düşünür olarak tarihe geçen Thucydides, Peleponezya savaşları adlı eserinde savaşın nedeni olarak Atina'nın güçlenmesinin Sparta'da yarattığı güvenlik kaygısını gösterir¹¹. Sparta'ya göre “öteki” konumundaki Atina, kontrolsüz şekilde güçlenerek kendi varlığı açısından bir tehdit oluşturuyordu. Sparta'nın Atina'ya müdahalesini haklı bulan Thucydides, bu bakımdan savaşa başvurmayı meşrulaştırmaktaydı. Siyaset alanında ilk genel teorinin sahibi olduğu kabul edilen Thomas Hobbes, ünlü eseri Leviathan'da toplum öncesinde bir doğa durumunun söz konusu olduğunu ve burada insanların bir kaos durumunda yaşadıklarından bahseder. Doğada insanların eşit olduğunu söyleyen Hobbes, eşitliğin güvensizliğe güvensizliğin ise savaşa yol açacağını belirtir¹². Bunun için, doğa durumunda birbirinin kurdu olan insanlar, bir sözleşmeyle hak ve özgürlüklerini üçüncü bir varlığa devrederek kargaşa ve savaşa son verip güvenlik içinde yaşamak isterler. Güvenlik karşılığında insanların ellerinden hak ve özgürlüklerini alan bu varlığın adı Leviathan'dır. Bu yarı tanrı varlığın en büyük meşruluk nedeni güvenliğin sağlanmasıdır. Leviathan'ın yöntemi değişse bile görevi daima sabit kalmış, kadim bir güvenlikle anılmıştır. İngiliz siyaset bilimci ve filozof John Locke, devletin güvenliğini sağlama konusunda Hobbes'la aynı fikri paylaşmaktadır. Ancak onu Hobbes'tan ayıran nokta devletsizlik durumunda (doğa durumu) bir kaos ve düzensizlik ortamı yerine tam bir özgürlük

⁹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, ss.129–130

¹⁰ Ibid., s. 136

¹¹ Ibid., s. 137

¹² Thomas Hobbes, **Leviathan**, Çev: Semih Lim, İstanbul: YKY, 2001, s. 92

ortamı oluşacağına ilişkin düşüncesidir. Hobbes'un devleti totaliter niteliğine rağmen araçsaldır. Ancak sınırsız güce dayalı bir aracın amaçlaşması da kaçınılmazdır¹³.

Bu güvenlik arayışı tıpkı Thucydides'te olduğu gibi Hobbes'ta da savaşı meşrulaştıran bir boyuta ulaşır. Hobbescu anlamda güvenliği tehdit eden, devletin varlığına kasteden, iç ve dış düşmanlar tanımlanır. Bu tanımlama kaçınılmaz olarak bir kategorileşmeyi de beraberinde getirmektedir. “dost-düşman” ayrımına cevaz veren bu siyasi kategorileşmenin en çarpıcı örneklerinden biri de 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıların ardından ABD Başkanı George Bush'un açıklamalarında kendini göstermiştir. Bush'un “yanımızda olmayan karşımızdadır” anlamındaki sözleri hem dost-düşman siyasetinin ilanı hem de ikincisine yönelik bir meydan okumayı beraberinde getiriyordu¹⁴. Bush'un çizdiği “öteki” kavramı yalnızca yeni dünya düzeni imajının ABD halkı tarafından içselleştirmesi anlamına gelmemekte, yaklaşık 2400 yıl önce ortaya atılan güvenlik bağlamındaki savaş meşruiyetini, küreselleşen dünyada yeniden tanımlamaktadır.

3. Söylem Kavramı

Yirminci yüzyıla damgasını vuran düşünürleri öncekilerden ayıran belirli bir özellik vardı. Bu düşünürler artık Newton'un mutlak zaman ve uzayı içinde değil, belirsiz, kaotik bir söylemler evreninde yaşadıklarının farkına varmışlardı. Bugün birçok akademik disiplin tarafından incelemeye alınan söylem (discourse) terimi ne “ideal” ve aşkın olanın felsefesine ne de “yok”un, “hiç”in ya da “hiçlik”in felsefesine dayanır¹⁵. Etimolojik anlamda irdelendiğinde söylem kelimesinin, Latince “oraya buraya koşuşturmak” anlamına gelen “discurrere” ve “uzaklaşma”, “yayıma” anlamına gelen “discursus” kelimelerinden türediği anlaşılır¹⁶.

Söylem teriminin felsefede ilk kez kullanılması Aquinalı Thomas dönemine rastlar. Thomas'a göre doğruluk her şeyden önce zihindedir. Bu nedenle doğruluk zihin ile nesnenin

---

¹³ Doç. Dr. Zühtü Arslan, “11 Eylül'ün “öteki” yüzü: Leviathan'ın dönüşü”, Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20, ss. 80–81

¹⁴ President Bush Address to the United Nations, <http://www.cnn.com/2002/US/09/12bush.transcript/>, 25 Kasım 2003

¹⁵ Edibe Sözen, **Söylem, Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999, s. 19

¹⁶ Ibid.

uygunluğu olarak belirtilmiştir (*Veritas est adaequatio rei et intellectus*). Bu iki kutuplu ilişki Hobbes, Leibniz ve Kant'ta da görülür.

Batı felsefesinin ürünü söylem, basit olarak kullanılan dil ve dil pratiğidir. Söylem sosyal, siyasi, kültürel ekonomik alanlar gibi sosyal hayatın diğer yönleriyle de ilişkilidir. Bu alanlardan biri ya da birkaçına ilişkin konuşma veyahut yazılı metinler söylem çalışmalarının kapsamına girerken, söyleme konu olan metnin edebi olması gibi bir zorunluluk aranmamaktadır. Bu bağlamda devlet yetkililerinin bir konu hakkında yazılı ya da sözlü açıklamaları, görsel ve yazılı basında çıkan haber, yorum ve yazılar söylem çalışmalarında yararlanılan başlıca kaynaklar olmaktadır.

Postmodern dünya duyumsal olmaktan ziyade görseldir. Burada didaktik ve rasyonalist kültür görüşleri birbiriyle yarıştırılır. Kültürel metinlerin anlamlarının ne olduğu değil metnin ne olduğu üzerinde durulur. Kelime merkezli dünya bilinci, imaj merkezli dünya ise bilinçdışını kuşatır. Söz ve imaj arasındaki ayrımı felsefi boyutta tartışan Ellul, szn hakikatle imajın gerçeklikle ilişkili olduğunu, söylemin anlamlı ve belirsiz, imajın ise çok anlamlı olmadığını belirtir¹⁷.

Yazısal felsefe ışığında söylem, sürekli gelişen bir konu durumundadır. Dilsel felsefenin kurucularından Wittgenstein “dilden bahsettiğim zaman gündelik dil hakkında konuşmalıyım” der¹⁸. Entelektüel disiplinlerce kavrandığı üzere söylem, genelde düşünce sistemleri, Marksist bakış açısıyla da bir ideolojik mücadeledir. Söylem, sosyal gerçekliğin inşa edilmesi, sosyal eylem, konuşma eylemleri, dilsel davranışlar, beyanlar, “zneler arasılık” ve “metinler arasılık” gibi durumları bir araya getirmeye çalışan meta-teorik yaklaşımların birer ürünüdür. Söylem bir meta-durum (durumun durumu) veya bir meta-eylemdir (eylemin eylemi)¹⁹. Sosyal gerçeklik de sylemseldir. Gerçeği, toplumun kişiye sunduğu şey olarak tanımlayan Nietzsche, insanların lksel bir dünya uydurdıkları ölçüde gerçeğin değerini, anlamını ve doğruluğunu harcadıklarını söyler. Ona göre “gerçek dünya” ile “görünüşteki dünya”, kurgusal dünya ile gerçektir: “lk denen yalan şimdiye dek gerçek bir ilenmeydi. Bu yolla insan en derin içgüdülerine dek aldatıldı, yalana boğuldu;

---

¹⁷ Ibid., s. 22

¹⁸ Ibid., s. 23

¹⁹ Ibid., s. 24

yükselişinin, geleceğinin, gelecek üstüne yüce hakkının güvenceleri saydığı ters değerlere taptı giderek”²⁰.

Söylem düzeyinde dil sadece tasvir edici bir şey olarak düşünülmemelidir. Dil aynı zamanda eylemlerin çeşitliliğini gösteren bir şeydir. Eylemler birer sosyal pratiktir. Eylem olmadan söylem, söylem olmadan da pratikler ortaya çıkmaz. Bağlam içinde anlamlı hale gelen pratikler Foucaultcu yaklaşımda olduğu gibi makro-tarihsel özellikler taşır ve kurumsal söylemi izah eder. Mikro-sosyal özellikler taşıyan konuşma eylemleri ise bireysel ya da kişiler arasındadır. Her ikisi de çok boyutlu sosyal gerçekliklere vurgu yapar²¹. Foucault, sosyal gerçekliğin kurulması sırasında dilin söylemsel değişiminden bahseder. Bu durumda o artık başlangıçtaki görülebilirliği içindeki doğa değildir. Ancak başlangıçta birkaç ayrıcalıklı insan tarafından bilinen güçleri olan gizemli bir araç da değildir. En sonunda gerçek, sözcüğe kulak vererek kendi üzerinde düşünen bir dünyanın figürleştirilmesidir. Dillerin dünya ile olan ilişkisi, imlemden çok bir analogi ilişkisidir. Diller imgeleri oldukları cenneti ve yeryüzünü konuşurlar; geleceğini bildikleri haçı en maddesel mimarileri içinde yeniden üretirler. Ve bu geliş, bu sefer varlığını kutsal yazılar ve söz aracılığıyla temellendirmiştir²².

Sosyal gerçekliğin inşasında kullanılan söylem, sosyolog Agger’a göre “bir kamusal hayat teorisi”dir. Agger’ın düşüncesinde söyleme dayalı toplum, kamusal sese muktedir olan toplumdur. Kanaat önderi durumundaki yazarlar günümüzde piyasalar tarafından yönlendirilmektedir. Söylemin gerçekleşmesi için okuyucunun kışkırtılması gerekir. Agger’a göre söylem, “iletişim yeterliliği formu” ve “kamusal anlaşılabilirliğe” hizmet eden bir kavrayıştır²³.

Söylem de postmodern dünyadaki değişimden nasibini almıştır. Sosyolog Fairclough, söylemin sosyal düzeni etkileyen eğilimlerine dikkati çekerek, bu eğilimlerin sosyal ve kültürel değişimlere bağlı bir gelişme gösterdiği üzerinde durur²⁴. Bu bakımdan söylem de son yıllarda dünyada yaşanan değişimleri kendi içinde yaşamaktadır. Farklı iletişim kaynaklarının farklı dilleri olmaktadır. Ulusal televizyon yayıncılığı ve haber saatleri dışındaki yarışma programları ve diziler farklı söylemlere sahiptir. Bunun yanı sıra aynı

---

²⁰ Friedrich Nietzsche, **Ecco Homo**, Çev: Can Alkor, İstanbul: İthaki Yayınları, 2003, s. 8

²¹ Sözen, op. cit., s. 25

²² Michel Foucault, **The Order of Things**, New York: Pantheon, 1970, s. 37

²³ Ben Agger, **The Decline of Discourse**, New York: The Falmer Press, 1990, ss. 31–37

²⁴ Sözen, op. cit., s.41

iletişim organında söylemler de değişebilmektedir. Irak Savaşı sırasında Türkiye'deki haber kanallarının, Koalisyon Gücü ve İşgal Kuvvetleri kavramları arasında bocalaması bunun tipik bir örneği olarak gösterilebilir²⁵.

3.1. Kanaat ve Söylemlerin Oluşmasını Etkileyen Unsurlar

İçine gömülü olduğumuz bir kültür ve alt kültür, bizi sıkı sıkıya sınırlandıran bir mikro dünyadır. Birey benliğinin, tutum ve davranışlarının ilk biçimlenmeye başladığı yer bu mikro dünyadır. Bu dünya, bireyi kendi dışında olan bitene karşı hazır kılar. Kişi toplum üyesi olma sürecinde yani toplumsallaşma sürecinde, sosyal gerçeklikle karşılaşır. Sosyalleşme her şeyden önce sosyal kuralların davranış üzerine empoze edilmesini ifade eder²⁶. Bu süreçte kişilerin tutumu da önemlidir. Sosyal dünya bireyin bilincinde içselleştirmeye yer edinir. Bu süreçte bireye sunulan gerçeklik, kişilik süzgecinden geçerek bireyin bilincinde anlam bulur.

Kişi sosyalleşme sürecinin ortasında Adorno'nun da ifade ettiği geniş kesimlerin “otoritaryen” zihniyetiyle karşılaşır. Toplumsal sistemin dinamik bir şeyden ayakta kalmak için mücadele veren tutucu bir şeye, bir statükoya dönüşmesi, elde edilmiş çıkarlar ya da psikolojik koşullar nedeniyle kendilerini var olan yapıyla özdeşleştiren herkesin tutum ve görüşlerinde yankısını bulur²⁷.

Bireyin sosyal dünyayı içselleştirmesi, mensubu olduğu toplumun ideolojik yapılanmasıyla sıkı sıkıya ilişkili olsa bile, Sartori'nin işaret ettiği gibi en büyük azınlık durumundaki halk çoğu zaman politik söylem karşısında edilgin kalmaktadır²⁸. Yazılı ve görsel basının yaydığı bütün diğer enformasyon gibi politik haber ve yorumlar da genelde boş zamanlar sırasında özümseilir ve belli bir şekilde “eğlence” çerçevesine girer. Siyaset daha çok kişinin üretim sürecine katılımıyla doğrudan ilgili bir şey olarak değil de spor ya da filmler gibi görülür. Ne var ki bu gönderme çerçevesinden bakıldığında siyaset kaçınılmaz olarak düş kırıcıdır. Politik bilgi çoğu zaman gerçeklikteki bireysel amaçlara doğru ilerlemeye

---

²⁵ Irak Savaşı'nın başladığı tarih olan 20 Mart 2003'ten birkaç gün önce CNN Türk ve NTV gibi Türkiye'deki ulusal haber kanalları İngiltere ve ABD askerlerinin oluşturduğu cepheye İşgal Kuvvetleri demeyi tercih ederken savaş başladıktan sonra aynı birlikler için genel olarak Koalisyon Güçleri kavramını kullanmışlardır. Bu tercihlerde haber kaynakları durumundaki AP, AFP ve Reuters gibi ajanslardan yapılan bire bir çevirilerin de etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

²⁶ Ali Yaşar Sarıbay-Süleyman Seyfi Öğün, **Bir Politikbilim Perspektifi**, Bursa: Asa Kitabevi, 1998, s. 64

²⁷ Theodor W. Adorno, **Otoritaryen Kişilik Üstüne Niteliksel İdeoloji İncelemeleri**, Çev: Doğan Şahiner, İstanbul: Om Yayınevi, 2003, s. 126

²⁸ Sartori, op. cit., s. 23

birinci derecede hizmet etmemekte ama gerçeklikten kaçma konusunda da bireyin işine yaramamakta ve politik bilgisizliği, özellikle bu olgu belirliyor gibi gözükmektedir²⁹.

Kanaatler ne doğuştan ne de yoktan var olan şeylerdir. Deutsch'un teorisine göre kanaatin oluşmasında etki kaynaklarının en tepesinde ekonomik ve sosyal seçkinler bulunur. Bunu siyasal ve yöneten seçkinler, kitle iletişimi, kanaat önderleri ve son olarak da halk kitlesi izler³⁰. Burada her basamak, başka bir şeyle olmasa bile yarışmaya özendirerek ve ödüller vererek ortaya çıkardığı kanaatler ve karşı-kanaatler için yeni bir diyalektik başlatır. Bu diyalektik, kamuoyunun oluşmasında etkin bir rol oynarken bir şeyin toplumdaki imajının belirlenmesinde de önemli bir unsur üstlenmiş olur. Ancak imajın oluşumunda bu etki kaynaklarından birinin isteğinin bütünüyle gerçekleştiği söylenemez. Yani çeşitli basamakların toplu sonucu, sadece bir etki kaynağının tasarladığı gibi çıkmaz³¹. İmaj da bu etki kaynaklarının girdiği iletişimin bir ürünü ya da harmanı olarak kabul edilebilir.

Etki kaynakları içinde kitle iletişimi ve kanaat önderlerinin ayrı bir önemi olmaktadır. Medyanın bu alandaki etkisi Sartori'ye göre, gündem belirleme, prizmatik saptırma veya çarpıtma, kapıcılık etmedir. Medyanın aynı zamanda sosyal ve ekonomik elitler ile yöneten elitlere yakın olması, kanaat oluşumunda etkisini artırmaktadır. Bu çerçevede düşünüldüğünde dünya, kamu (halk) yönünden genellikle bir iletişim (medya) dünyası olarak şekillenir³². Ancak kanaat önderleri ve yönetici elit iletişim mesajlarını engellemek veya güçlendirmek, saptırmak ve genişletmek suretiyle bunların önemini belirleyerek güvenilirliğini etkileyebilirler.

Gerçekten de halkın, Adorno'nun öngörüsünde olduğu gibi haberleri ya da gündemi bir "eğlence" olarak algılaması Walter Lipmann'ın "hayalet kamu" kavramını hatırlatmaktadır. Ancak kamunun uluslararası sorunlara ilişkin olarak kanaat oluşturması çok daha zor olmaktadır. Her şeyden önce halkın ilgi alanında önceliği, mensup olduğu toplumun içinde yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmeler almaktadır. İş, gerçek savaşa, savaş korkularına veya önemli yaşam alan ve kaynaklarının kesilmesi derecesine varmadıkça, uluslararası sorunlar sıradan yurttaşı genellikle çok az ilgilendirir. Böylece bu sorunlar için belirlenen imaj iç politikada oluşanlardan çok daha kompleks bir hale bürünebilmektedir.

---

²⁹ Adorno, op. cit., s. 128

³⁰ Karl Deutsch, **The Analysis of International Relations**, New Jersey: Prentice Hall, 1968, ss. 10–110

³¹ Sartori, op. cit., s.103

³² Ibid.

3.2. Söylem Analizi

Söylemlerin içerdiği anlamları çözebilmek için iletişimciler ve sosyologlar çeşitli metotlara başvurur. Söylem analizi (discourse analysis), sosyoloji veya sosyal psikolojinin klasik yaklaşımını kullanırken, hermeneutik açıdan dilbiliminin sınırlarında çalışır. Bu açıdan Sauserecü yapısal dilbilimi, Witgenstein'in dilsel felsefesi ve post-pozitivizm, Ricoeur ve Gadamer'den etkilenen hermeneutikten yararlanır. Konuya farklı yaklaşımlar getirilse bile söylem analizi, bir sosyolinguistik çalışma, metin analizi, sosyal analiz ve bütün analiz türlerini içine alan refleksif ya da eleştirel bir analizdir³³. Söylem analizi esasen niteleyici veya niceleyici olmadığı gibi, temelde niteleyici ve niceleyici bir araştırma metoduymuş gibi varsayılır. Söylem analizi, bilimsel araştırmalardan çok, bir durum, olay ve olgunun ardındaki ontolojik ve epistemolojik varsayımlardan hareket ederek, bir söylem veya metnin gizli mesajını çözümlenmeye çalışır³⁴. Bu anlamda söylem analizi, farkındalığı artırmaya çalışan ve bir mesajın algılanışını anlamlandıran genel bir çalışma alanı olmaktadır. Ancak bu çalışma alanının da farklı metotları bulunmaktadır. Jacques Derrida'nın dekonstrüktif söylem analizi bunlardan birini oluştururken, Michel Foucault'nun sosyal eleştirel söylem analizi bir diğer çalışma alanını oluşturur³⁵. Foucaultcu söylem analizi diğerlerinden farklı olarak, yorum gücünü kullanmaz. Ancak eleştirel dilbilimciler söylemin yorumlanması konusunda ısrarcıdır³⁶. Yine postmodernizm teorisyenlerinden Fredric Jameson'un postmodernizmin Marksist analizi bu çerçevede değerlendirilebilir.

Söylem analizi farklı konuşma yollarıyla yapılan farklı gerçeklikler, söylem etkileri, politik ilişkiler güç ilişkileri, bilgi ve ideoloji formları, kurumsal bağlantılar ve söylemleri kullananların oluşturduğu düzenliliklerle ilgilenir. Kadınların konuşmaları ile erkeklerin konuşmaları arasında ne gibi önemli farklar olduğu, yargıç ve avukatların mahkemede nasıl savunma yaptıkları, gazete haberleri, meclis müzakereleri, televizyon programlarındaki medyatik olaylar birer inceleme konusu olabilir³⁷.

Eleştirel söylem analizi genel olarak farklı olayların medyada nasıl haberleştirildiği ve nasıl bir imaj oluşturduğu ile ilgilenir. Robert Kaplan, bir biriyle ilişkili gibi görünmeyen

---

³³ Sözen, op. cit., ss. 80–81

³⁴ Discourse Analysis, <http://www.gslis.utexas.edu/~palmquis/courses/discourse.htm>, 8 Şubat 2004

³⁵ Discourse Analysis, <http://www.gslis.utexas.edu/~palmquis/courses/discourse.htm>, 8 Şubat 2004

³⁶ Sözen, op. cit., s. 85

³⁷ Ibid., s. 93

birçok olayın bu yöntem sayesinde daha kolay algılanabildiğini ve ortak retorik ortaya çıkarıldığını vurgular³⁸.

3.3. Haber Söylemi ve van Dijk

Kanaatlerin oluşmasında en etkili unsurların başında medya organları gelmektedir. Okuyucularına güncel gelişmeleri sunmakla görevli basın organları, haberleri objektif bir şekilde iletme iddiasındadır. Ne ki bu haberlerde kullanılan dilden, seçilen kelimelere kadar oluşan tercihler aynı basın organlarının, ideolojik tavrını, koşullama ve yönlendirmesini de açığa çıkarmaktadır. 1980'lerde, Avrupa basınında yayınlanan haberlerde üretilen ırkçılık ve önyargı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Teun A. van Dijk, basın organlarında çıkan haberlerin nasıl kendi dilini oluşturduğuna ilişkin olarak haber söylemini oluşturmuştur. Nitelik ve nicelik analizlerini birleştirerek Alman ve İngiliz basınında çıkan yüzlerce haberi inceleyen van Dijk, entelektüellerin de ırkçılığı üretmede önemli rol oynadığını keşfeder. Eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem analizinde bilişsel süreçlere yer veren van Dijk, söylem yapılarını etkileyen toplumsal yapıları da işaret eder. Söylem analizi medyadan gelen mesajları birer konuşma ve metin tipi olarak analiz etmez, daha açık biçimde kitle iletişim araçlarının yaydığı mesajların yapılarını anlatır³⁹.

Van Dijk'in söylem analizi önermeye dayalı söylem analizi olarak kabul edilir. Bu analizde kapsamlı bir söylem analiziyle, değişen ifadeler ve ideolojik konumlar çıkarılır ve iktidarın özellikleri belirlenebilir. Sözün gelişi, medyada, iktidarın bir hatasının doğrudan değil dolaylı bir şekilde verildiği gözlemlenebilir. "Hükümet X bakanını değiştirdi" yerine "X bakanı değiştirildi" ifadesinde olduğu gibi anlamlarla oynanabilir⁴⁰. Van Dijk haber söylemlerini veya metinlerini haber metni analizi, metin anlam bilimi, yerel ve küresel bütünlük, etkiler, üst yapılar (haber şemaları), üslup ve retorik, sosyal kognisyon ve sosyal kültürel bağlamları inceleyerek keşfeder.

Haber metni analizinde haber metninin sosyal ve politik inançlara göre sınıflandırılması yapılır. Haber söyleminin dilinden politik, ideolojik ve sosyal etkilenmeleri

---

³⁸ Brett Dellinger, "Critical Discourse Analysis", <http://users.utu.fi/bredelli/cda.html>, 12 Ocak 2004

³⁹ Teun A. Van Dijk "The Interdisciplinary Study of News as Discourse", Editör: Klaus Bruhn Jensen ve Nicholas W. Jankowski, **A handbook of Qualitative Methodologies For Mass Communication Research**, Londra: Routledge, 1993, ss. 108-120

⁴⁰ Sözen, op. cit., s. 125

belirlenir. Metin anlambiliminde ise haberi kaleme alan muhabir neyi vermek istediği ve okuyanın ne aldığı ile ilgili olmaktadır. Burada yorumlama yapılırken metnin yerel tutarlılığı ve küresel tutarlılığına bakılır⁴¹. Yerel tutarlılıkta haberin temel öğelerinin haberi nasıl kuşattığına bakılır. Zaman, durum, sebep, sonuç arasındaki bağlantılar kurulur. Burada haber metni bakımından bazı bilgilerin okuyucu tarafından bilindiği varsayılır ve bunlar metinde yer almaz. Bunlar metnin önermeleri ve kavramları arasında kaybolan halkalardır. Bu halkalar metnin yerel bütünlüğüne, dünya hakkındaki bilgi, inanç, ideoloji ve sübjektif unsurların katılımını sağlar. Küresel tutarlılık ise konu ve başlıklarla ilgili neyin bilindiğini ortaya koyar. Burada en önemli unsur metni özetleyen ve temel anlayışı açığa çıkaran haber başlıkları olmaktadır. Okuyucunun haberi algılayışı başlık çerçevesinde şekillenmektedir.

Van Dijk haberleri zihni şemalanmaya benzer bir özellikte değerlendirir. Üst yapılar adını verdiği kavram haber başlıklarının fonksiyonu olup hikaye etmeye dayalı hiyerarşik bir yol izler. Bu şema “başlık” (headline), “spot” (lead), ana olaylar (main events), bağlam, tarih, sözlü tepki ve yorumlardan oluşur⁴². Yine okuyucuyu etkileyen ve basın organının ideolojik tercihlerini açığa çıkaran bir durum da üsluptur. Örneğin van Dijk’e göre basın, gündelik hayatta azınlıklara ilişkin söylemlerdeki önyargılı görüşlerini açıkça ifade etmez. Buna karşın, görüşünü Türklere, siyahlara, mültecilere karşı olduğunu planlı bir şekilde inkar ederek verir⁴³. Ancak kullanılan üslup dolayısıyla bu inkarın satır aralarında tam tersi bir duruma rastlanabilir.

3.4. Edward Said ve Oryantalist Söylem

Edward Said, sosyal bilim alanında yeni bir çığır açan çalışması Oryantalizm’de Batı’nın Doğu’yu algılamasını kurgusal olarak nitelendirir ve “Doğu” imajının etnosentrik bir söylem olduğunu belirtir. Said’e göre Batı, Doğu’dan kendisine ait bir uzam olarak söz eder. Batı söylemi, Doğu’dan imge düzeyinde söz ettiğinde bu coğrafyada yaşayanlar genellikle eski Yunan ya da Persler gibi halklardır. Toprak sürekli eskiyle ve geçmişle anlamlandırılır. Bu yitik bir Doğu’dur, ondan söz etmek için Batılının bugüne zaten ihtiyacı yoktur⁴⁴. Said’in argümanına gösterilen ilk tepkilerden biri, oryantalizmin herhangi bir epistemolojik değere sahip bilgi üretip üretmediği sorusudur. Ancak Said, Batı bilgisiyle Doğu’nun Batı tahakkümü

---

⁴¹ Van Dijk, op. cit., s. 111

⁴² Sözen, op. cit., s. 126

⁴³ Van Dijk, op. cit., s. 118

⁴⁴ Edward Said, **Şarkiyatçılık**, Çev: Berna Ünler, İstanbul: Metis Yayınları, 2001, s. 83

altına alınması arasındaki bağlantıları, başka bir deyişle Avrupa'nın %84,6'sını sömürgesi haline getirdiği dünyaya evrenselliğini kabul ettirme girişimini betimlemeye çalışır⁴⁵. Doğu hakkındaki Batı bilgisini oryantalizm olarak tanımlar. Etnosentrik söylemi çeşitli biçimleriyle ele alan Said, Foucault'nun eserlerine çok şey borçlu olduğunu, Foucault'nun "Bilginin Arkeolojisi", "Disiplin ve Ceza" adlı eserlerinde anlattığı genel söylem anlayışına müracaat ettiğini belirtir⁴⁶. Etnosentrik oryantalist söylemin nesnesi, "öteki" olarak tanımlanan Doğu'dur. Batı'yı temsil eden oryantalist, öteki olarak tanımladığı Doğu'yla kendini idealleştirir. Bu anlamda Doğu, pasiftir, katılımsızdır, tarihi olarak sübjektiftir ve hepsinin üstünde, özerk ve hükümlan değildir. Said, etnosentrik söylemi iki konuda eleştirir. Birincisi, bu yönüyle oryantalizm, tarafsız ve nesnel bir bilim dalı değildir. İkincisi oryantalizm, Doğu-Batı karşıtlığı olarak ele alınamaz. Oryantalistlerin metinlerindeki bilgi, içine Batılı güç ideolojisinin sinmiş olduğu bir bilgidir. Pratikte başarıyı yansıtmayan bu bilgi biçimi bilim adamlarının, kurumların ve hükümetlerin kredisini alarak büyük bir prestij elde edebilir. Oryantalistlerce ortaya konan metinler bilgiyi değil, bir gerçekliğin tasvirini dile getirir. Zamanla bu tür bilgi veya gerçeklik bir gelenek ya da Foucault'nun belirttiği türden bir söylem oluşturur⁴⁷.

4. Irak Savaşı ve Propaganda

İmaj araştırmalarının öncü isimlerinden, Daniel-Henri Pageau'ya göre, her imaj bir yerde "ben" ya da "burası" ile bir "öteki" ya da "orası" ilişkisinden doğmaktadır. Bu yolla toplumlar ya da insan grupları kendilerinin bağlı oldukları kültürel, politik, ideolojik vb. çevreyi de saptamaktadırlar. Tasarlanan çevre güçlü bir biçimde bir ikilik sergiler: "Biz" ve "öteki". Toplumlar bu yolla kendilerini belirlemekte ve algılamaktadırlar. Ulusal bir kimlik ancak "karşı" tarafa göre vardır. Bu karşı taraf ise kabaca "genel" bir görünüm edinir⁴⁸. Bu görünümün edinilmesinde propagandanın oldukça önemli etkisi bulunmaktadır. Yirminci yüzyılla birlikte savaş kavramı ve savaş araçlarının geçirdiği değişim, savaşın sadece cephede yaşanmadığını kanıtlamış, kamuoyunu bilgilendirme aşamasında medyanın rolü ve propaganda, savaş sürecinde daha kritik bir konuma ulaşmıştır. Irak Savaşı sırasında bu

⁴⁵ Nilgün Tatal, "Edward Said'in Oryantalizmi Nasıl Okunuyor?", Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20, s. 120

⁴⁶ Sözen, op. cit., s. 136, Said'in bu tezi eleştirilere maruz kalmış, bilgi ve iktidar arasında kurduğu araçsal ilişkinin, Foucault'nun yaklaşımıyla ilgisi olmadığı iddia edilmiştir. (Bkz: Mahmut Mutman, "Şarkiyatçılık: Kuramsal Bir Not", Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20)

⁴⁷ Ibid., s. 138

⁴⁸ Herkül Milas, **Türk Romanı ve "Öteki", Ulusal Kimlikte Yunan İmajı**, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 5

durumun en saf hali yansımıştır. Bir yanda Batı'nın CNN, Fox News ve BBC gibi dev uluslararası televizyon kanalları dururken, Irak Savaşı da Arap halkının ilk özgür sesi El Cezire'yi dünya piyasasına taşıyordu. CNN'in bir canlı yayın programı olarak aktardığı 1991 yılındaki Körfez savaşı ardından, savaş haberlerinin sunumu kökten bir şekilde değişmiştir⁴⁹.

Yayıncılık açısından ikinci devrim 11 Eylül'de yaşanan saldırılar olmuştur. Saldırıların zaman ve mekan gözetilerek, tüm dünyanın seyredebileceği şekilde düzenlenmiş olması bir kenara bırakılsa bile ABD televizyonlarının bu görüntüleri sunum şekli ilginçtir. Bu saldırılarla beraber ABD'de terör sinematografik bir nitelik kazanıyor, CNN, görüntüleri ağır çekimde, aşağıdan, yukarıdan, farklı açılardan göstererek bir felaketin izlenme niteliğini geliştirmeye çalışıyordu. Seyrederken yaşanan her türlü yoğun gerilime karşı devasa bir bütünün yıkılıp tuzla buz olmasına bakmaktan insanların kendilerini alamadıkları bir belirsizlik noktası yaşıyordu⁵⁰. Ancak aynı görüntüleri defalarca yayınlayabilen televizyon kanalları 11 Eylül sonrasında çıkan “terör yasası” sebebiyle birçok haberi veremedi. Yasada habercilere yönelik doğrudan bir yaptırım öngörülme de bu korku basın kuruluşlarını otansüre itmiş ve bu da büyük bir belirsizlik yaratmıştır⁵¹.

Koalisyon güçlerinin saldırıları sırasında yanlarında yer alan gazeteciler de yeni bir tartışma konusu yarattı. Kendilerine iliştirilmiş anlamına gelen “embedded” diye hitap edilen gazeteciler askerlerle beraber Irak'ı “özgürleştirme” çalışmalarına bire bir tanık olmuşlardır. Bu durum, Irak'ta görevli gazetecileri dünya çapında eleştirilere hedef kılarken, Türkiye'de de iliştirilmiş gazeteciler ve propaganda haberleri ağır eleştiri alıyordu: “...*Harekâtın ilk sabahından başlayarak yalan bombardımanı ile dünya kamuoyunu terörize etmekte en ufak bir beis görmedikleri açık. Daha ilk günlerde Tarık Aziz'in kaçtığı haberiyle etekleri zil çalarken, akabinde Saddam'ın vurulduğu haberini patlattılar. Saddam televizyona çıktığında, bir gayret görünenin onun dublörü olduğunda bile ayak dirediler. Saddam'ın eski metresinin uzmanlığına bile başvuruldu. Birkaç gün sonra Taha Yasin Ramazan öldürülmüştü...*”⁵²

---

⁴⁹ Alper Şen, “**Irak'ta Savaş ve Propaganda**”, Derleyen: Prof. Dr. Ümit Özdağ, Dr. Sedat Laçiner, Serhat Erkman, **Irak Krizi (2002–2003)**, Ankara: ASAM Yayınları, 2003, s. 112

⁵⁰ Uğur Kömeçoğlu, “**Oryantalizm, Belirsizlik, Tahayyül**”, 11 Eylül, Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20, s. 33

⁵¹ Doris A. Graber, “**Terrorism, the First Amendment and Formal and Informal Censorship**”, www.apsanet.org/~polcomm/news/2003/terrorism/papers/Graber.pdf, 7 Aralık 2004

⁵² Yıldırım Türker, “**Kakılmış Medya Sansürü**”, Radikal, 7 Nisan 2003

Bu şekilde iliştirilmiş yaklaşık bin gazeteci tarafından verilen haberlerin büyük çoğunluğu koalisyon güçlerinin başarısı hakkında olmaktadır. David Miller, iliştirilmiş gazetecilerin, savaşın halkla ilişkilerini düzenlemek için harika bir fırsat olduğunu söyler. Bu gazeteciler, “iliştirilmemişlere” göre daha güvendedir. Koalisyon güçleriyle hareket eden bu gazetecilerin ekipmanları bir askerden farksızdır. Yine bu gazeteciler ulaşım imkanlarından daha kolay yararlanmaktadır ve en önemlisi “haber aramak” zorunda değildirler. Kendilerine sunulan bilgileri “haberleştirmek” yeterli olacaktır⁵³.

Irak rejimini düşmekte olduğu bir dönemde ABD ordusunun Irak hükümetinin ileri gelenlerinin yakalanması amacıyla bastırıldığı oyun kağıtları ve her oyun kağıdının bir hükümet yetkilisiyle eşit tutulması, bu yetkilileri medya aracılığıyla “medyatik ve azılı haydutlar olarak göstermek” ve karşı tarafın saygınlığını yıkma amacını taşımaktadır. Bu dönemde Iraklı yetkilileri oyun kağıtlarındaki sayıları ile tanıtmak en objektif haber kanallarının bile kullanmaktan kaçınmadığı bir dil olmuştur⁵⁴. ABD’nin Irak Savaşı’nda yalın bir politika izleyerek, tek düşman kuralını benimsediği söylenebilir. Harekatın “Irak’ı özgürleştirmek adına” yapıldığı her fırsatta dile getirilmiş, hedefin Saddam Hüseyin olduğu da açıkça ifade edilmiştir. Ancak, dünya çapında savaş karşıtlarının inanmadığı bu propaganda zeminine karşı tepki, belki de savaşın “en renkli” kişisi sayılabilecek, Irak Enformasyon Bakanı Muhammet Essahaf’tan gelmiştir. Essahaf, Amerikan kuvvetlerinin Irak’a saldırma nedenlerinin George Bush’un kişisel intikam hevesi olduğunu belirtmekte ve dahası ABD halkına bu liderden kurtulmaları gerektiğini söylemekteydi⁵⁵. ABD’nin kitle imha silahlarına ulaşamaması ve Saddam Hüseyin’i sürekli “şeytan” olarak göstermesi, Türkiye’deki ve uluslararası savaş karşıtlarının Essahaf’ın mübalağlı açıklamalarına hoşgörülle yaklaşmasına sebep olurken, ABD liderinin tavrı Müslüman halklar arasında da büyük rahatsızlık yaratmıştır.

Irak Savaşı ile gündeme gelen başka bir nokta ise El Cezire televizyonu oldu. Körfez savaşını ABD kanallarından naklen izleyen dünya kamuoyunun tek taraflılığı Katar’da kurulan ilk bağımsız Arap televizyonuyla Irak Savaşı sırasında kırıldı. Haberciliğe Usame Bin Ladin’in kasetlerini ilk kez yayınlarak gürültülü bir giriş yapan televizyon, ABD karşıtları tarafından bir “özgürlük savaşçısı” olarak gösterilirken, ABD cephesi El Cezire’yi gösterdiği

⁵³ David Miller, Embed With The Military, <http://www.scoop.co.nz/stories/HL0304/S00126.htm>, 12 Aralık 2003

⁵⁴ Arik Hesseldahl, “A Winning Bet On Iraq’s Most Wanted”, http://www.forbes.com/business/smallbusiness/2003/04/25cx_ah_0425cards.html, 30 Mayıs 2003

⁵⁵ Şen, op. cit., s.118

şiddet görüntüleri sebebiyle nekrofil ile itham etti. Ancak televizyonun yöneticilerinden Mahir Abdullah etik kavramı gündeme geldiğinde, “çok kan gösteriyoruz, çok şiddet gösteriyoruz. Bu yüzden bizi gayri medeni olmakla suçluyorlar. Yüz binlerce kişiyi özgürleştirmek ve medenileştirmek adına katletmek güzel ama bunları göstermek çirkin öyle mi?” diye konuşmuştu⁵⁶.

Türkiye’de ise gerek Essahaf’ın konuşmaları gerek El Cezire’nin cesareti kamuoyunca olumlu karşılanmıştır. ABD, Essahaf’ın açıklamalarına ciddiyet atfetmeyerek başarılı bir karşı- karşı propaganda yapsa da El Cezire’nin görsel etkisine karşı önlem alamamıştır. Adorno’ya göre aydınlanmanın nesnel eğilimi, imgelerin insanlar üzerindeki egemenliğine son vermektir. Ama bu nesnel eğilim öznel karşılığını bulamadı. İnsanların birbirleriyle ve eşyayla ilişkilerinin iyiden iyiye soyutlaştığı bir ortamda, soyutlama yeteneği silinip gidiyor⁵⁷. Bu durumda da postmodernin görsel dünyasında propaganda, insanlara sunulanın algılanması için soyutlamadan vazgeçmesini salık veriyor. Dünya “iyi” ve “kötü” karşıtlığında tekrar kurulurken propagandaya göre kitle iletişim araçları bu yeniden kurulumun bayraktarları olmaktadır.

---

⁵⁶ Gökçe Aytulu, “Anlatmak, Savaşmak Kadar Zor”, Referans, 31 Ekim 2004

⁵⁷ Theodor W. Adorno, *Minima Moralia*, Çev: Orhan Koçak, Ahmet Doğukan, İstanbul: Metis, 2005, s. 145

İKİNCİ BÖLÜM:

TÜRKİYE'DE IRAK SAVAŞI'NIN ALGILANIŞINI ETKİLEYEN UNSURLAR

Türk basınında Irak Savaşı öncesinde yaşanan 1 Mart Tezkeresi tartışmaları ve bunun algılanış biçimine geçmeden önce Irak Savaşı'nın Türkiye'de algılanışını etkileyen unsurlara değinilecektir. Şüphesiz bu unsurlar hem basının sorunu algılayış biçimini hem de kamuoyu oluşturma sürecini etkilemiştir. Aşağıda değinilecek unsurlar arasında Irak Savaşı'nın algılanışında en önemli payın Kürt sorunu etrafında olduğu görülmektedir. Aynı zamanda cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin başlıca iç politika tartışmalarından birini oluşturan Kürt sorunu, Irak Savaşı sırasında Misak-ı Milli ve bölgede kurulması gündeme gelen Kürt Devleti söylemleri etrafında vuku bulmuştur. Yine ABD'nin Afganistan'a yaptığı müdahalenin Türkiye'de, Irak Savaşı kadar tepkiyi ortaya çıkarmaması da bu sorun etrafında tartışılacaktır.

1. Kürt Meselesi ve PKK

1980'lerde Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri haline gelen Kürt meselesi, hem iç politikayı hem Güney komşularla olan ilişkileri hem de bu ülkelerin Türkiye'deki algılanışını etkilemiştir. İran, Irak ve Türkiye'nin ortak sorunu haline gelen Kürt meselesinde Türkiye'nin demokratik bir ülke oluşu, olaya yaklaşımını diğerlerinden bariz şekilde farklılaştırmaktadır. Konunun bir yönü Irak, Suriye ve İran'ın PKK'ya olan desteklerinin yok edilmesidir. Diğer bir yönü, Irak ve İran'ın Kürt nüfusa yönelik davranışlarıdır. Kuzey Irak'ta Kürtlere yapılan uygulama Irak ve Türkiye'nin iki ayrı uçta yer aldıklarının açık göstergesidir⁵⁸.

Türkiye açısından Kuveyt harekâtının en olumsuz etkisi, Irak'ın kuzeyinde sebebiyet verdiği yeni bir siyasi durumun ortaya çıkmasıydı. Savaş sırasında ABD'nin desteğiyle ayaklanan Kürtler, Saddam rejimi tarafından sert bir şekilde bastırılmış, bu yüzden Türkiye ve diğer komşu ülkelere büyük bir göç akını başlamıştır. Bu çerçevede ABD'nin girişimiyle Irak'ın Kuzeyi, 36. paralel ile güneyi ise 32. paralel ile sınırlandırılarak Irak askeri güçlerine karşı uçuşa yasak bölge ilan edilmiş ve bu bölgelerin korunma görevi Türkiye ile Suudi

---

⁵⁸ Gülden Ayman, Nurşin Ateşoğlu Güney, “Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji, Türkiye ve Komşuları”, Farku Sönmezoğlu (Derleyen), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 435

Arabistan'da konuşlanan koalisyon birliklerine bırakılmıştır⁵⁹. Bu dönemde Türkiye, bir taraftan Celal Talabani'nin başında bulunduğu Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Mesut Barzani'ye bağlı Kürdistan Demokrat Partisi'ni (KDP) kontrol altında tutmaya çalışırken, diğer tarafta PKK terörünü engellemekle uğraşmıştır. Aynı dönemde Irak'ın toprak bütünlüğünü koruma politikası güdülmeye başlanmış ve Merkezi otoriteyle ilişkilerin sıcak tutulmasına çaba gösterilmiştir.

Bu dönemde, Irak ile Türkiye arasında Cumhuriyet döneminden beri süre gelen sınır güvenlikleri ve ayrılıkçı hareketlerin önlenmesine ilişkin işbirliği anlayışında değişiklikler göze çarpmaktadır. Körfez savaşı boyunca Irak ve İran, birbirlerini içten zayıflatmak için Kürt unsurlarını kullanmaya başlamışlardır. İran, KDP'yi destekleyerek Irak içlerine sızmak isterken, Irak ise rejim muhalifi İran Kürdistan Partisi'ni kışkırtarak İran'ı karıştırmaya çalışmaktaydı. Bu durum ise en fazla Türkiye'yi etkilemekteydi. Irak ve İran'daki muhalif Kürt grupların PKK ile işbirliği yapması ve Türkiye'ye yönelik PKK tarafından yapılan sınır dışı saldırıların başlaması üzerine Türkiye harekete geçmiş, Irak'ın kuzeyinde askeri operasyonlara başlamıştır. Bu operasyonlar Irak ile yapılan Sıcak Takip Anlaşması çerçevesinde olmuştur⁶⁰.

Körfez savaşı sonrasında Irak'ın kuzeyinde oluşan boşluğu doldurmaya çalışan terör örgütlerinin başında PKK gelmekteydi. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bağımsız bir Kürt devleti kurmayı amaçlayan PKK (Partiya Karkeren Kurdistan-Kürdistan İşçi Partisi), 27 Kasım 1978'de Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Fis köyündeki bir toplantıyla kurulmuştur. 12 Eylül dönemiyle birlikte darbe yiyen örgüt, 1981 yılının ortalarında yeniden toparlanma sürecine girmiştir⁶¹. PKK'nın faaliyetleri Körfez savaşının Irak'ta yarattığı otorite boşluğu nedeniyle hızla artmıştır. Bu dönem için Türkiye'nin Irak politikası BM Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararında belirlenen şekliyle Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması olmuştur. Çekiç Güç'ün ortaya çıkması, Irak'ın kuzeyinde bir özerk bölgenin oluşmasına ve bölgede ABD tarafından da desteklenen özerk bir Kürt hareketinin oluşmasına sebebiyet vermişti. Bu durum eğer kontrol edilemezse Türkiye'nin bir ileriki safhada toprak bütünlüğünü tehdit eder hale gelecekti. Bu gelişmeleri takip eden Türkiye, kendisine yönelebilecek rahatsızlıkları önlemek için KYB ve KDP'yi kontrol altında tutmak ve bunun

⁵⁹ M. E. Yapp, **The Near East Since the First World War: A History to 1995**, Londra: Longman, 1996, s. 458

⁶⁰ Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sıtkı Bilgi, "**Türk-İrak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu**", Derleyen: Prof. Dr. Ümit Özdağ, Dr. Sedat Laçiner, Serhat Erkman, **Irak Krizi (2002-2003)**, Ankara: ASAM Yayınları, 2003, s. 229

⁶¹ Rafet Ballı, **Kürt Dosyası**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991, ss. 202-207

için de bu gruplarla işbirliğine gitme siyasetine başvurdu. Uygulanacak bu metotla söz konusu partilerin PKK'yla işbirliğine gitmesinin önüne geçilmesi planlanmaktaydı. Bu bağlamda Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasının vazgeçilmez bir şart olduğu Türkiye tarafından savunulmaktaydı⁶².

Ancak Körfez Savaşı ve sonrasında oluşan konjonktürde Kuzey Irak'ta yaşananlar Kürt meselesinin Irak Savaşı'na giden süreçte Türkiye'deki algılanışı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Mesut Yeğen'e göre Kürt sorununa ilişkin belirli bir mümkünlük koşullarına tabi özel bir söylemsel kuruluşa ortaya çıkmış tarihsel bir metin olan cumhuriyet dönemi devlet söylemi esas unsurların batılılaşma-modernleşme, merkezileşme, milliyetçilik ve otoriteryanizm olduğu bir söylemsel kuruluşa vuku bulmuştur. Devletin algısının bu karşıtlıklar üzerinden şekillenmesiyle sorun, "saltanat ve hilafet özlemi", "eşkıyalık", "aşiret direnci", "ecnebi kışkırtması" ve "bölgesel geri kalmışlık sorunu" olarak yeniden tanımlandı⁶³. Devlet söylemi, sorunun bir "ecnebi kışkırtması" yönünde olduğunda söz konusu "ecnebler" önceleri emperyalist kuvvetler olurken, sonraları bu "öteki", yerini "komünist devletlere" bırakmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Körfez savaşı sonrası Ortadoğu'da ortaya çıkan yeni dengelerle birlikte, Kürt sorunu ile "ecnebi kışkırtması" arasındaki bağıntı için yeni bir içerik belirlendi. Böylece "ecnebi kışkırtmasının" taşeronu artık Türkiye'nin güneyindedir⁶⁴. Yeni tanımlamada devlet söyleminde Kürt sorununu kışkırtan "öteki"nin Irak olduğu ilan edilirken, yıllardır işbirliği ve dostlukla anılan Irak'ın Türkiye'deki yeni imajı bir "nifak tohumu" olarak kutsanıyordu.

2. Kuzey Irak, Misak-ı Milli ve Türkmenler

Türkiye'de birçok sorunun Misak-ı Milli tartışması içinde değerlendirilmesi gibi, Irak sorununun bir bölümü de tamamen bu tartışma içinde değerlendirilmektedir. Körfez savaşı sonrasında Kuzey Irak'taki gelişmeler, Türkiye'de Misak-ı Milli söylemlerini dillendirmiş, Kerkük ve Musul gibi şehirlerin Türkmenler bir yana bırakılarak, Türkiye'ye ait olduğu bile medya ve kanaat önderlerinin söylemlerinde yer almıştır. Ancak Türkiye'de sivil ve askeri seçkinlerin sürekli başvurduğu kavramlardan biri olarak Misak-ı Milli'den neyin kastedildiği muğlâklığını korumaktadır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, 9 Ocak 2003'te

---

⁶² Bilgi, op. cit., s. 231

⁶³ Mesut Yeğen, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 266

⁶⁴ Ibid., s. 153

yaptığı bir açıklamada Misak-ı Milli sınırlarının tehlikeye girmesi halinde ve bir Kürt devleti kurulması ihtimaline karşı, parametrelerini değiştirebileceğini söyleyerek “gerekirse her türlü önlemi alır, Misak-ı Milli için savaşıyoruz” diye konuşmuştu⁶⁵. Fakat bu cümledeki Misak-ı Milli’den kastedilen açık değildir. Burada kastedilen Türkiye’nin bugünkü sınırları mıdır? Yoksa ondan daha geniş olarak öngörülen, Musul, Kerkük ve Süleymaniye’yi içine alan gerçek Misak-ı Milli mi?⁶⁶

Kuzey Irak’taki Türkmenlerin durumu da genellikle Misak-ı Milli tartışmaları çerçevesinde değerlendirilmiş Körfez savaşı ardından değişmeye başlayan ilişkilerde bir sorun olarak adını ön sıralara yazdırmayı başarmıştır. Osmanlı’nın sona ermesiyle Irak sınırlarının içinde kalan Türkmenler, Irak’ta farklı yönetimlerin politikalarına karşı, varlıklarını barışçı bir şekilde korumaya çalışmışlardır. Irak devletinin kuruluşundan itibaren Araplaştırma politikasına rağmen kimliğini koruyan Türkmenler, Körfez savaşının ardından ülkenin kuzeyinde yoğun bir şekilde başlayan Kürtleştirmeye ve varlığının inkar edilmesine rağmen 1991’de ilk resmi partisini kurmuştur. Osmanlı dönemi göz önüne alındığında Irak’ın yüzyıllardır temel unsurlarından biri olan Türkmenler, imparatorluğun çöküşünden sonra yönetilen ve azınlık sayılan bir statüye indirgenmiştir. Kuzey Irak’taki Kürt devleti söylemleri de en fazla Türkmenleri etkilemektedir. Bölgede ABD-İngiltere tarafından uygulanan 36. paralelin inşası, Türkmenlerin büyük kısmının merkezi hükümetin kontrolünde kalmasıyla Türkmenlerin ikiye bölünmesine ek olarak, politik açıdan çok zayıf kalmalarına neden olmuştur⁶⁷. Ancak tartışmalara yol açan Kerkük’ün, 1991’de güvenli bölge inşası sırasında dışarıda bırakılması Türkiye’nin stratejik bir tercihtir. Türkmenlerin en önemli merkezi sayılan Kerkük’ün güvenlik bölgesi dışında bırakılma tercihinin arkasında yatan neden, Kerkük petrolünün bu bölgeyi ekonomik olarak beslemesi ve Irak’ın kuzeyinde bağımsız bir yapıya gidilmesini engellemektir. Ancak bu stratejik tercihin doğal sonucu olarak, Saddam Hüseyin’in kontrolünde olan Kerkük’te güçlü bir Irak Türkmen muhalefetine örgütlenememesi, Türkiye’nin Kürtlere karşı Türkmen faktörünü ön plana çıkarmasını engellemiştir. Bunun sonucu olarak Türkmenlerin gücü sadece Erbil ve birkaç yerleşim merkezi ile sınırlı kalmıştır⁶⁸.

---

⁶⁵ Star, 10 Ocak 2003

⁶⁶ Mustafa Budak, “**Milli Bir Ujde: Musul Vilayeti Meselesi**”, Hazırlayanlar: Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, **Irak Dosyası**, TATAV Yayınları: İstanbul, 2003, s. 362

⁶⁷ Mazin Hasan, “**Irak’ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler**”, Derleyen: Prof. Dr. Ümit Özdağ, Dr. Sedat Laçiner, Serhat Erkman, **Irak Krizi (2002–2003)**, Ankara: ASAM Yayınları, 2003, s. 61

⁶⁸ Ibid.

Ancak Türkmenlerin algılanışı Irak savaşı sürecinde farklılaşmıştır. Savaştan hemen önce Musul ve Kerkük, söylemsel açıdan önemini korurken, Türk basınında Türkmenlerin savaşı körüklediği imajı çiziliyordu. Radikal gazetesinin savaştan birkaç gün önce verdiği bir haberde şunlara yer veriliyordu: *“Kuzey Irak'a Türk askeri gönderilmesi planı Kürtleri dehşete düşürürken, Türkmen cephesi tam tersi açıklamalarla yangına körükle gidiyor. Türkmen cephesinin Washington temsilcisi Orhan Ketene, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yerleşmesi gerektiği, aksi halde güneydoğuyu kaybedeceğini öne sürdü. Türk-Amerikan Dernekleri Asamblesi'nde konuşan Ketene, Saddam Hüseyin'i Irak'a büyük tehdit olarak gösterirken, Saddam sonrası Türkmen nüfusunun ortadan kaldırılmasının planlandığını öne sürdü. Saddam'ın İran'a sürdüğü Şii Kürtlerin Kerkük ve Musul'a yerleştirileceğini savunan Ketene, ABD ordusunun sivilleri durdurmayacağını, bu yüzden Türk askerinin şart olduğunu söyledi. Türkmen yetkili, 'Türkiye girmezse, durum aleyhine işler. Kürt devleti kurulur. O zaman da Türkiye'nin güneydoğusunun gitmesi 15 yıl sürmez' dedi. Ketene, 'Irak'ta savaş olmaz ve Saddam gitmezse, biz yine baskıyla ezileceğiz ve beş senede ortadan kaldırılacağız' ifadesini kullandı. 'Saddam, Türkiye'yi 1979'da atom bombasıyla tehdit etmiştir. Bu canavar ortadan kalkmalı' diyen Ketene, Iraklıların yabancı askerlerine tepkisini 'Halk, 'İsterseniz Michael Jackson'ı getirin, yeter ki Saddam gitsin' diyor. ABD ordusu girsin, Irak ordusu dağılır' diye öngördü.⁶⁹”* Haberde, Türkmen Cephesi yetkilisinin ironiye varan yorumlarından başka bir şey de göze çarpmaktadır. Osmanlı'nın dağılmasının ardından, bölgede otoritenin ezdiği mazlum halk olarak bilinen Türkmenler, küreselleşmenin etkisinde vuku bulan Türkiye'deki savaş karışıklığının açığa çıktığı süreçte bir kışkırtıcı güç ya da savaş körükleyicisi imajına bürünüyordu.

3. Yeni Dünya Düzeni ve 11 Eylül Saldırıları

Doğu Bloku'nun çöküşü ve bunun sonunda İkinci Dünya Savaşı sonrasında şekillenen uluslararası siyasal düzenin varlık nedenini yitirishi, uluslararası gündemin ilk sırasına “dünyanın yeni düzeni ne olacak?” sorusunu taşıdı. İki askeri ve siyasal ittifak arasında iki kutuplu bir dengeye dayanan soğuk savaş düzeninin yerini neyin alabileceğinin somut işaretleri, 1990 yılı sonlarında gelmeye başladı. Irak'ın Kuveyt'i işgali ve onun ardından hızla oluşan ABD merkezli uluslar ve rakip kamplar arasında ittifak, yeni dünya düzeninin iki

---

⁶⁹ Radikal, 26 Şubat 2003

kutbunu kaba hatlarıyla ortaya koyuyordu. Kuzey-Güney eksenini, kapitalist Batı-sosyalist Doğu ekseninin yerini almaya başlıyordu⁷⁰. Francis Fukuyama'ya göre, Sovyetler Birliği'nin dağılışının sonuçları Soğuk Savaş'ın bitiminden çok daha ciddi ve radikal sonuçlar doğuracaktır. Sosyalist düşünce modernite içinde sahip olduğu konumu kaybedince Batı, mutlak zaferini ilan etmiş oluyordu. Bu zaferin sonuçları ise, liberal demokrasinin evrenselleşmesi, Pazar ekonomisinin alternatifsiz kalmasıyla ortaya çıkan "tarihin sonu" durumu olmaktadır⁷¹. Tarihin sonu tezi, ulusal ve yerel politikaların globalleşmeye endekslendiğini göstermektedir. Bu durum ulus-devletleri tercih yapmaya zorlarken, bu tercih ya Doğu Bloku ülkeleri gibi liberal demokrasi ve serbest piyasasına yönelip global toplum üyesi olmak şeklinde ya da Körfez Savaşı sonrasındaki Irak gibi, sistemin dışında kalma yönünde olacaktır. Fukuyama'ya göre Batı modernitesine karşı hareketlerin varlığı, örneğin canlanan İslami hareket, global toplum içinde çelişkilerin varlığını simgelese de moderniteye sistematik bir alternatif konumunda olmadığı için, bu tezi yanlışlamamaktadır⁷².

Körfez savaşından, Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra gündeme getirilen yeni dünya düzeni önerileri, devletler arası ilişkileri düzenleyecek global bir yönetimin yaratılma olasılığı dünyanın siyasal düzeyde de küçüldüğü ve yeni bir global siyasal mekanın ortaya çıktığı tezine dayanıyordu. 1945'ten beri uluslararası ilişkileri iki kutuplu bir sistem içinde örgütlemiş olan Soğuk Savaş'ın bitimi ve çok kutuplu bir siyasal bir sisteme geçiş süreci bu tezin tarihsel bağlamını oluşturur. Fukuyama'nın tarihin sonu tezi, Birleşmiş Milletler'in global bir yönetim mekanı olabilecek şekilde yeniden örgütlenmesi için geliştirilen kuramsal girişimler, John Ruggie'nin Avrupa Birliği'ni postmodern bir örgüt yapısının ilk örneği olarak nitelemesi, giderek geleneksel devlet egemenliğine dayalı ve ulus-devletli ayrıcalıklı aktör konumuna getirmiş uluslararası ilişkiler anlayışını geçersiz kıldığı görüşünü paylaşan yaklaşımlar. Burada yapılan saptama, yeni dünya düzeninde güvenlik, barış ve demokrasinin devletler arası ilişkilerle sınırlanmaması gereken ve global bir yaklaşıma gereksinimi gündeme getiren sorunlar olduğu yönündedir. Bu sorunların çözümü devletlerin egemenlik pratiğini ya devletler üstü siyasal kurumlarla ya da uluslararası örgütlerle paylaşması zorunluluğu yaratmaktadır⁷³.

---

⁷⁰ Ahmet İnsel, "Dünyanın Yeni Hiyerarşik Düzeni", Birikim, sayı: 26, s. 24

⁷¹ Francis Fukuyama, "End of the History", National Interest, 1992, s. 3

⁷² Keyman, op. cit., s. 20

⁷³ Ibid., s. 38

Chomsky, Soğuk Savaş sonrasında yeni dünya düzeninin küresel sistemde yaşanan değişikliklerle ABD'nin "yeni yaşam alan"ı uygulamasına fırsat verdiğini ileri sürmektedir. Buna göre küresel sistemde ortaya çıkan değişiklikler pek önemli olmakla beraber, ABD'nin üçüncü dünya ülkelerine yönelik politikasında kayda değer bir değişiklik ortaya çıkmamıştır⁷⁴. Yeni dünya düzeni ekonomik açıdan üç, askeri açıdan tek kutupludur. Chomsky'ye göre yeni düzenin pek de yeni olmadığını en somut kanıtı Körfez savaşı olmaktadır⁷⁵.

Kaldor ise bu düzeni, post-fordist dünya ekonomisi içinde kurulacak yeni siyasal düzlem olarak tanımlamaktadır. Ona göre Soğuk Savaş, yani kapitalizmin Fordist çeşidinin sosyalizmin Stalinist çeşidine gereksindiği ve her iki sistemin hiç bitmeyecek gibi gelen, sözde bir yüzleşme ortamıyla, bir durum olarak algılanırsa, komünizmin çöküşünün Batı'da çarpıcı bir reaksiyona yol açmasının kaçınılmazlığı da anlaşılabilir. Körfez savaşı Soğuk Savaş sonrasında dünyada oluşan düzenin kontrolü için verilen mücadele (yani Amerikan önderliğinin sürmesine ilişkin çaba, Fordist politikaların kurumlarını alıkoyacak politik düzeni post-Fordist dünya ekonomisi içinde kurma çabası) olarak açıklanabilir⁷⁶.

Bu durumda "tarihin sonu"yla birlikte tarihe gömüleceği öngörülen, iyi-kötü, Hitler-Münih, doğru-yanlış kavramları, Soğuk Savaş sonrasında, Körfez savaşıyla birlikte siyaset arenasına tekrar çıkmakta gecikmemiştir. Şematik olarak bakıldığında, Berlin duvarı yıkılana kadar, müttefikler için düşman doğu blok ile dikta rejimi ile yönetilen komünist ülkelerden oluşuyordu. Bu ülkelerin "tehditlerine karşı" alan savunması oluşturulmuştu. NATO gibi uluslararası savunma örgütlerinin kurulma amacı da buydu. Türkiye bu fotoğrafta, NATO müttefiklerini Sovyetler Birliği'nin tehdidine karşı müttefiklerin Güney Doğu kanadını koruyan ülke ve Sovyetler Birliği'nin önündeki ilk müttefik karakoldan bir tanesi idi. Diğer açıdan bakıldığında, müttefikler, Doğu Bloku ve Sovyetler Birliği'nin düşmanını oluşturuyordu. Bu yüzden de müttefikleri düşman olarak gören Sovyetler Birliği de, müttefiklerin tehditlerinden korunmak için kendi savunma örgütü olan Varşova paktını kurmuştu. Eski dünya düzeninde, savunma konseptleri de bu tehditlere yönelik olarak geliştirilmişti. O dönemde düşman belliydi. Tehditlerin geleceği yerler de. Düşmanların kullanabileceği silahlar, saldırı türü de yine müttefiklerin elindeki bilgiler arasında

---

⁷⁴ Noam Chomsky, **Demokrasi, Gerçek ve Hayal**, Çev: Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001, s. 116

⁷⁵ The Guardian, 13 Nisan 1991

⁷⁶ Mary Kaldor, "**Yeni Dünya Düzeni: İmgelemin Savaşı**", Birikim, sayı: 27, s. 34

bulunuyordu. Soğuk savaşın sona ermesi, Berlin duvarının yıkılması, Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle dünya yeniden şekillendi. Bir taraftan küreselleşme kavramı geliştirildi ve kısmen yürürlüğe sokulmaya çalışıldı⁷⁷.

Liberal demokrasi ve serbest Pazar ekonomisi temelli yeni dünya düzeni çağrılarının etnik milliyetçiliğe dayalı savaşların ve etnik kısımların ortaya çıkmasıyla bir rüyaya dönüşmesi, siyasal globalleşmenin dengesiz yapısını ve global toplumun çelişkilerini yansıtıyor. Bosna, Somali, Raunda örnekleri hem global yönetim sisteminin temel kurumu olması beklenen BM'nin bugünkü durumu içindeki yetersizliğinin hem de ulus-devletlerin kendi ulusal çıkarlarını, her zaman global sorumluluklardan üstün tutan Hobbescu bencil yapılarının devam ettiğinin kanıtı olmuştur⁷⁸.

3.1. Düşmanın İmgesel Kurulumu ve 11 Eylül

Bill Clinton döneminde, Başdanışman Anthony Lake, haydut devletler (rogue states) kavramını ortaya atarak, başta Kuzey Kore, Irak, Suriye ve İran olmak üzere ABD karşıtı ülkeleri bu kavrama dâhil etti ve buralara demokrasi götürülmesi gerektiğini savundu. Bu yönüyle haydut devlet kavramı, Soğuk Savaş sonrasında Amerikan hegemonyal söyleminin bir parçası olmaktadır. Bu devletler, potansiyel olarak illegal sermaye birikimi gerçekleştiren, terörizme destek veren, kitle imha silahları geliştirmesi muhtemel siyasal yapılanmalar anlamına gelmektedir⁷⁹. Fukuyama'nın tarihin sonu arayışlarının hemen ardından, 1993'te Samuel Huntington, Medeniyetler Çatışması⁸⁰ teziyle, ABD'ye komünizmin yok olmasıyla ortaya çıkan "öteki" giderecek bir kavram öneriyordu: İslam. Haydut devletler de Soğuk Savaş sonrasındaki yeni dünya düzeninde, komünizmin yerini almaya aday gösteriliyordu. Clinton yönetimi ise bu devletlere karşı 10 milyar dolarlık bir bütçe ayırarak, yeni bir savunma stratejisi geliştirdiyordu⁸¹.

George Bush (Jr.), haydut devletler kavramını daha da genişleterek, "şer eksenini" ilan ediyordu. Böylece ABD politikalarını desteklemeyen, Irak, İran, Suriye, Kuzey Kore, Yemen ve Afganistan gibi devletler artık ABD dış politikasının öncelikli "ehlileştirilmesi" gereken

⁷⁷ Güldener Sonumut, "Yeni Dünya Düzeni", <http://www.ntvmsnbc.com/news/237835.asp>

⁷⁸ Keyman, op. cit., s. 39

⁷⁹ Raymond Tanter, **Rogue Regimes, Terrorism and Proliferation**, New York: St. Martin's Press, 1999, s. 3

⁸⁰ Samuel Huntington, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, sayı: 72, 1993

⁸¹ Mohamed Sid-Ahmed, "The Rogue States", *Al-Ahram Weekly*, sayı: 419, 1999

siyasi alanlarını oluştuyordu. Bush daha tavizsiz bir dış politika belirlerken, 11 Eylül 2001’de New York’un sembollerinden biri olan İkiz Kuleler’e iki ayrı uçak dalış yapıyor ve milyonlarca kişi televizyonları başında naklen bir terör eylemine tanıklık ediyordu. 11 Eylül sonrasında yaşanan şaşkınlık Türk gazetelerinde bile görülüyordu: *“İnanılmaz bir organizasyonla, aynı anda dört uçak kaçırıldı. Uçaklardan ilk ikisiyle Dünya Ticaret Merkezi'nin kulelerine, üçüncüyle Pentagon'a saldırıldı. Dördüncü uçak ise Pennsylvania semalarında yolcularıyla birlikte düştü”*⁸².

11 Eylül’deki saldırılar, ilk kez kendi topraklarında büyük bir terör eylemine uğrayan Amerikalılar açısından yeni bir uyanış olmuştur. ABD Başkanı Bush artık hiçbir şeyin eskisi olmayacağı mesajını verirken, hedefine haydutluktan, şer eksenine terfi eden devletleri koyuyordu⁸³. ABD Başkanı Bush saldırıların hemen ardından Afganistan’ı hedef almış, bu durum Türk gazetelerine de yansımıştı: *“Bush, ABD'deki saldırıların arkasında olduğu tahmin edilen Suudi asıllı milyarder Usame bin Ladin'i 'ölü ya da diri istediğini' söyledi. Bush, basına yaptığı açıklamada, Amerikalıların adaletin yerine gelmesini istediklerini belirterek, "Hatırlıyorum, ben çocukken, Vahşi Batı'da üzerinde 'Ölü ya da diri aranıyor' yazılı ilanlar asılırdı" dedi. ABD Başkanı, ABD'deki saldırıları düzenleyenlerle yardımcı olanları yakalamaya hazırlandıklarını ve Taliban yönetiminin bu açıklamalarını ciddiye alması gerektiğini söyledi. Bush, ABD ekonomisine büyük inancı olduğunu ve şu an ekonominin güç durumda bulunduğunu belirterek, ulaştırma ve ticaretin zarar gördüğünü, ancak ABD ekonomisinin büyüme temellerine sahip olduğunu kaydetti”*⁸⁴. Bush bu sözleriyle dost-düşman ayırımına cevaz veren yeni politikasının da söylemsel temellerini atmış bulunuyordu. 11 Eylül’ün Türk basınına yansımalarına bakıldığında, 1 Mart tezkeresi öncesinde savaş karşıtı söylemlere diğer gazetelere kıyasla daha sık yer veren Radikal gazetesinin bile Afganistan’a müdahale söylemleri için net bir tavır almadığı gözlemlenmektedir.

Carl Schmitt’in siyaset anlayışını desteklercesine dünya siyasetine bakışın “dost-düşman” ayrımı temelinde söylemsel kuruluşu, “bizden olanlar/bize benzeyenler” ile “düşman ötekiler” arasında çizilen kültürel sınıрын, “medeniyetler çatışması”, zihniyetlerini bir kez daha uluslararası ilişkilerde popülerleştirmesi olguları 11 Eylül sonrası dünyanın siyasal ve kültürel

---

⁸² Radikal, 12 Eylül 2001

⁸³ Joseph S. Nye Jr, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev: Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003, s. 2

⁸⁴ Radikal, 17 Eylül 2001

bağlamının “savaş” ekseninde kurulduğunu göstermektedir. Bu dünyanın savaş ekseninde kurulma çabası, uluslararası ilişkilerin siyasi boyutta Schmittyen bir tarzda “dost-düşman çatışması”, kültürel boyutta da Huntington’un “medeniyetler çatışması” tezi üzerinde tanımlanmasını içermektedir⁸⁵.

3. 2. 11 Eylül ve Oryantalizm

Edward Said 28 Şubat 2002’de bir konuşma yapmak için gittiği Chapman Üniversitesi’nde şöyle der: “Elli yıldır Amerika’da yaşıyorum, son yaşanan tutuklamalar ve ayrımcılık karşısında kendimi hiç bu kadar izole edilmiş hissetmedim”. 11 Eylül saldırıları, farklılığa yaklaşmak sorununu bir kez daha gündeme taşımıştır. Savaşa endeksli olarak hegemonyasını tekrar kurmaya çalışan ABD dış politikasının bir taraftan, Taliban rejimine karşı kendi “haklı savaşını” hür dünya, demokrasi ve insan hakları adına yapar ve bu savaşı Irak’la başlayacak biçimde yaygınlaştırmaya çalışırken, diğer taraftan “öteki” durumundaki İslam’la yüzleşirken karşılaştığı ve çözemediği sorundur. Said, “kültürel liderlik” olarak ifade ettiği hegemonya anlayışı açısından, Antonio Gramsci’den ve oryantalizmi Doğu’nun belirli bir zamana ait olmayan bir özselcilikle sabit bir kimlik olarak kurulmasına temel teşkil eden bir söylem olarak tanıtmak için kullandığı “iktidar/bilgi” nosyonu açısından Michel Foucault’dan yola çıkar ve oryantalizmi, Batı’nın Doğu’yu yönetme isteği olarak tanımlar⁸⁶. Eğer savaş indirgemeciliğinin gerisinde terörizme karşı global bir mücadele yapılacaksa 11 Eylül eylemini gerçekleştiren söylemin hareket tarzının oryantalizme içsel yapısı görülür. Bu sadece Usame Bin Ladin’i destekleyen Taliban yönetiminin Sovyetler’in Afganistan işgali sırasında Amerika tarafından desteklenmesiyle sınırlı değil. Gerçekten de ABD dış politikası kendi düşmanını kendisi yaratmıştır. Batı ile tahakkümü altındaki kültürel “ötekiler” arasındaki ilişki, eşit olmayan muhataplar arasındaki bir ilişki gibidir⁸⁷. 11 Eylül’den sonra kurgulanan yeni dünya güç eşitsizliğinin doruğa çıktığı yeni bir sistem gibidir. ABD ise bu ortamda terörizmi yeni Leviathan olarak dünya siyasetine sokmuş, tüm sistemin bu çerçevede belirleneceği bir aksiyon hedeflemiştir.

---

⁸⁵ E. Fuat Keyman, “Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu, 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet”, Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20, ss. 12–13

⁸⁶ Ibid., ss. 26–27

⁸⁷ Edward Said, **Kültür ve Emperyalizm**, Çev: Nemciye Alpay, İstanbul: Hil Yayın, 1998, s. 293

4. ABD'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Irak Söylemleri

ABD, 11 Eylül saldırısından 27 gün sonra Afganistan hareketini başlattı. ABD ve Britanya askerlerinden oluşan koalisyon, Kâbil, Kandahar, Celalabad, Kunduz, Mezar-ı Şerif ve Herat kentleri havadan bombalarken, İran ve Irak dışındaki bütün ülkelerin ABD'yi desteklediği açıklanıyordu⁸⁸. Türkiye'de ise savaş karar vericiler düzeyinde olumlu karşılanıyordu. Cumhurbaşkanı Sezer'in ABD-İngiltere ortak harekâtına verdiği destek mesajı, harekâtın başlangıcından bir saat kadar sonra geldi.

11 Eylül'ün hemen ertesinde gelen bu operasyonda, dünya ABD'nin yanında yer aldı. "Teröristlerin düşmanınız" mesajıyla, girişilen operasyon sonucunda ABD, saldırıların sorumlusu olarak gördüğü Usame Bin Ladin'in liderliğindeki El Kaide örgütünün faaliyetlerine destek veren Taliban rejimini yok etti. Aslında ABD yönetiminin Afganistan'a müdahale söylemleri, 11 Eylül'ün öncesine dayanmaktadır. Başlıca "haydut devlet"lerden biri olan Afganistan, Taliban yönetimi altında ABD için büyük bir tehdit algılamasına yol açmaktaydı. Taliban yönetimi dışında Afganistan'ın dünyanın en büyük uyuşturucu imalatçısı durumunda olması da ABD açısından başka bir tehdidi oluşturmaktaydı. Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehlikesine karşı bölge için önemli bir sübap olan Afganistan'da Soğuk Savaş sonrasında, yeni dünya düzeninde ABD için tam anlamıyla bir hastalık olmuştur⁸⁹. Tarihte ilk kez Avrasya dışında yer alıp da küresel çapta bir belirleyici güç haline gelen ABD'nin bu konumu değerlendirildiğinde savaşın en temel sebebinin Avrasya'daki siyasi bölünmüşlük olduğu görülür. O halde Avrasya'daki siyasi bölünmüşlüğün sürmesi ABD'nin küresel etkisinin sürmesinin en öncelikli gerekliliği ve ABD'nin Avrasya'ya yönelik politikalarının en temel güdümleniyicisi olduğu kolaylıkla öngörülebilir. Avrasya'da en etkili siyasi güç odakları AB, Rusya ve Çin'dir. AB ile ABD aynı ekonomik sistem içinde yer aldıklarından aralarında herhangi bir gerginliğin oluşmasından iki taraf ta oldukça olumsuz yönde etkilenecektir. Ancak Rusya ve Çin, ABD'nin küresel etkinliğinden rahatsızlıklarını açıklamışlar ve çok kutuplu bir uluslararası sistem için aralarındaki çelişkileri bir yana koyarak ABD'nin küresel etkisine karşı işbirliğine girmişlerdir.

---

⁸⁸ Radikal, 8 Ekim 2001

⁸⁹ Zalmay Khalilzad, Daniel Byman, "Afghanistan: The Consolidation of a Rogue State", The Washington Quarterly, sayı: 23, Winter 2000, s. 65

Bu müdahalenin Türkiye'deki algılanışına bakıldığında, gösterilen tepkilerin Irak Savaşı'na nazaran çok daha az olduğu görülmektedir. Burada ABD'nin saldırıya uğramış olmasının yanı sıra coğrafi yakınlığın ve karar alıcıların tereddütsüz bir şekilde ABD'nin yanında yer almasının etkisinden söz edilebilir. Her şeyden önce ABD'nin yaşadığı terörist eylem Türkiye'de de büyük tepki görmüş, ordu daha ilk günden "teyakkuzdayız" mesajı vermiştir⁹⁰. Türkiye'de Cumhurbaşkanı'ndan muhalefet milletvekillerine kadar geniş bir kesim kararlılıkla ABD'nin Afganistan müdahalesinin arkasında durmuştur. Bu durumda bazı muhalif seslere rağmen Türkiye'de kamuoyu Afganistan müdahalesine karşı sessiz kalmıştır. Hatta bu sessizlik, Afganistan'da görevli ISAF Barış Gücü'nün komutasının Türkiye'ye geçmesi sırasında da bozulmamış ve Türk kamuoyu yurt dışında bu bağlamda haberlere konu olmuştur. Alman gazetesi Die Tageszeitung'tan Jürgen Gottschlich'in "Ankara İçin Yeni Komuta Rolü" başlıklı yazısında, Türkiye'nin "tüm tereddütlere rağmen" Afganistan'daki BM Barış Gücü ISAF'ın komutasını üstleneceği ifade edilirken, ülkenin bu şekilde, öncelikle ABD'nin isteğini karşılamak düşüncesinde olduğu ileri sürülmüştür. Komutayı devralacak olan Tümgeneral Akın Zorlu başkanlığında çok sayıda üst düzey asker, bilgi edinmek üzere Kabil'e gittiğine işaret edilen yazıda, Barış Gücü'nün hizmetinde sadece 260 askeri bulunan Türkiye'nin, konuyla ilgili çekimser tutumunun başlıca nedenlerini, "ülkedeki ağır ekonomik kriz, Afganistan misyonunun süresi ve güvenlik gücünün görev alanının genişletilmesine yönelik tartışmalar ile diğer NATO müttefikleri tarafından Kabil'de yalnız başına bırakılma korkusunun" oluşturduğu belirtilmektedir. Yazıda Türk kamuoyunun Afganistan savaşı karşısında tamamen ilgisiz bir tavır sergilediği vurgulanırken "Türkiye'nin Afganistan görevini üstlenmeyi kabul etmesinin başlıca nedeni ise, geleceğe yatırım yapmak amacını taşıdığı belirtilmiştir⁹¹.

Ancak Türk basını ve kamuoyunda Afganistan müdahalesinin Irak Savaşı kadar tepki görmemesinin nedenleri sadece ülkenin yaşadığı ekonomik kriz ve askeri operasyonun coğrafi açıdan uzaklığıyla bağdaştırılamaz. Öncelikle Afganistan müdahalesi sırasında ABD yönetimi uluslararası örgütler aracılığıyla operasyonun meşruiyetini kısmen de olsa sağlamıştır. Afganistan müdahalesi bu bakımdan ABD'nin BM silah denetçilerinin raporlarına ve çıkan kararlara rağmen başlattığı Irak Savaşı'ndan farklılık göstermektedir. Diğer ve daha önemli unsur ise Afganistan ile Türkiye arasında, Irak ve Türkiye arasındakine benzer ikili sorunlar ve Kürt sorunu gibi bir dinamiğin bulunmamasıdır. Bu bağlamda Afganistan müdahalesinin

---

⁹⁰ Radikal, 12 Eylül 2001

⁹¹ Die Tageszeitung, 4 Şubat 2002

Türkiye'deki algılanışında Kürt sorununun en önemli etkenlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK BASININDA IRAK SORUNU

Irak Savaşı sırasında Türk basını da bir bakıma son yıllardaki en önemli sınavını vermiştir. Gerek akademik dünyada gerekse kamuoyunda, kitlelerin yönlendirilmesi bakımından hayli etkin olduğu düşünülen yazılı ve görsel basın 1 Mart tezkeresi öncesinde oldukça hareketli bir dönem geçirmiş, gazete ve televizyonların tezkereye karşı tutumları, Irak savaşı sırasındaki tutumlarının da habercisi olmuştur. Çalışmanın bu kısmında, basının gündemi yönlendirme, kara alma sürecine etkisi eleştirel söylem analizi çerçevesinde tartışılacaktır. Yine Türk basınında tezkere öncesinde Irak sorunu algılamasının ne yönde oluştuğunu belirlemek amacıyla Yeni Şafak, Hürriyet ve Radikal gazetelerinde 1 Şubat 2003-2 Mart 2003 tarihleri arasında konuya ilişkin yayınlanan haberler, van Dijk'in haber söylem analizi çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu tarihler arasında Irak Savaşı ve tezkereye ilişkin söz konusu gazetelerde yayınlanan 122 haber incelenmeye alınmış, köşe yazıları ve yorumlar kapsam dışında bırakılmıştır. Yine bu üç gazetenin ajanslardan aldıkları aynı haberleri kamuoyuna duyurma şekli, van Dijk'in haber başlıkları ve metin analizi çerçevesinde değerlendirilerek, basın organlarının sorunu algılayış biçimi ve tercihleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Gündemin Yönlendirilmesi ve Gazeteler

Basın organları ve kitle iletişim araçları konuşulabilir konuların evrenini şekillendirir. Bu konuların bireylerin zihninde belirlenmesi ve değerlendirilmesi için bir söylem düzeni kurgular⁹². Ancak bu kurgulama sırasında basın organlarının, haberleri kendi yayın politikası çerçevesinde işlemesi sıkça görülen bir durumdur. Hafıza teorilerinden hareket eden van Dijk, haber metninin bir temsili gerçekleştirdiğini iddia eder. Bu bakımdan, haberle alakasız ya da önemsiz görülen ayrıntılar habere konu olarak basın organlarının yayın politikası hakkında ipuçları vermektedir.

Türkiye'de de 1 Mart tezkeresi öncesinde farklı gazete ve televizyonların benzer haberleri, kendi yayın politikaları çerçevesinde değerlendirdikleri görülmektedir. Çalışmada zikredilen Yeni Şafak, Hürriyet ve Radikal gazetelerinin genel yayın politikası çerçevesinde

---

⁹² David Sholle, "Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye", Derleyen: Mehmet Küçük, Medya, İktidar, İdeoloji, Ankara: Ark Yayınları, 1994, s. 245

bu süreci farklı boyutlarda değerlendirdikleri ortaya çıkmaktadır. Yapısal anlamda irdelendiğinde Irak Savaşı'nın uluslararası boyutu sebebiyle bu süreçte gazetelerdeki dış haber bölümünden gelen haberlere ağırlık verildiği gözlenmektedir. Yayın politikası gereği dış habere Radikal ve Yeni Şafak kadar ağırlık vermeyen Hürriyet gazetesinin 1 Şubat-28 Şubat 2003 tarihleri arasında dış haber masasından çıkan 9 haberi manşetine taşıdığı görülmektedir. Radikal gazetesi ise bu zaman zarfında her gün manşet veya sürmanşetini Irak Savaşı'na ilişkin haberlere ayırmıştır. Muhafazakar bir yayın çizgisinde olan ve AKP hükümetine yakın olduğu iddia edilen Yeni Şafak gazetesi ise savaş karşıtı tutumla, hükümetin açıklamalarına hemen hemen eşit olarak yer ayırmıştır. 1 Şubat-28 Şubat arasında yayınlanan haberlerde bu iki tutumdan biri eksik olduğunda ya da tek yönlü bir haber olduğunda Yeni Şafak'ın manşetinin Irak Savaşı dışında bir konuya ilişkin olarak seçildiği gözlemlenmektedir. Yine aynı yayın grubuna bağlı olmasına rağmen Hürriyet ve Radikal'in Irak Savaşı'na ilişkin haberlerde tutumlarının farklı olduğu görülmektedir. İncelenen üç gazete arasında Radikal, Irak Savaşı'na en net tavır alan ve bu açıdan, tezkereye açıkça muhalif olan yayın organı görünümündedir. Hürriyet ise savaşın ekonomik boyutu üzerinde en çok duran gazete konumundadır. Bu süreçte Hürriyet'in başlık ve haber spotuna sık sık savaşın maliyeti ve Türkiye'nin elde edeceği kazanımlara ilişkin net rakamlar ve bilgiler verdiği gözlemlenmektedir.

İnceleme sırasında van Dijk'in belirli olayların haber yapılması veya yapılmamasına ilişkin konu seçiminin basın organlarının elinde olduğu savı doğrulanmıştır. Buradan hareketle gündemde hangi konuların yer alacağı ve gündemin genel görünümü basın organlarının önceliklerine dayanmaktadır. Chomsky'ye göre kitle iletişim araçlarının gündemini siyasi iktidarı paylaşanlar belirler. Her ne kadar iktidarla çatışmalı gibi görünen konulara değinilse de bunlar, sadece iktidarın uzantısı olan iletişim araçlarında diğer olaylar tarafından bastırılan zayıf konulara yer verilir⁹³. Örneğin bir bakan hakkında eleştiri yapılıyorsa, bunun hemen yanında olayla hiç ilgisi olmayan başlıklar, bilinçaltına seslenen propaganda söylemleri, yan anlamlar taşıyan dikkati başka yönlere çekecek söylemler dillendirilir. Bu bakımdan basın organlarının dili, “şok görüntüler”, “büyüleyici”, “korkunç”, “muhteşem” gibi duygulara hitap eden bir söylemle yapılandırılmaktadır. İktidar kitle iletişim araçları üzerinden kamusal tartışmaların çerçevesini ve gündemini belirleyerek, bu konuları kamu gündeminden uzaklaştırma yeteneğine sahiptir. Çünkü birtakım düşünceler iktidar

---

⁹³ Chomsky, op.cit, s. 119

tarafından üzerinde fazla durulmaması gereken, bunun vatan ve milletin bütünlüğünü tehlikeye düşürecek tartışmalar yaratacağı düşüncesiyle hasır altı edilebilir⁹⁴.

2. Irak Savaşı'na İlişkin Haber İncelemeleri

Kitle iletişim araçlarının vermek istediği mesajları en çok açığa çıkardığı alan üslupları ve kullandıkları dil olmaktadır. Üslup, aynı olayın veya haberin farklı kelimelerle ifade edilerek metne dönüştürülmesidir⁹⁵. Üslup seçimleri sosyal ve ideolojik etkileri açığa çıkarır. Haber aktörleri ve olaylar, sosyal iletişimsel durumlar ve gazetecinin fikirleri hakkında bilgi verir. Cümle kurulumları ve başlıklardaki vurgu da bu çerçevede anlamlı olmaktadır. 1 Mart öncesinde Irak Savaşı ve tezkere tartışmalarının Türk basınındaki serencamı bu çerçevede oluşmaktadır. 1 Şubat 2003 tarihindeki gazetelere bir gün önce yapılan MGK toplantısı ve Irak'a asker gönderme tartışması damgasını vursa da aynı haberin farklı şekillerde yayınlandığı görülmektedir. Hürriyet gazetesi “MGK'dan ‘savaşa hazır ol’ tavsiyesi” başlıklı haberinde şu ifadelerle yer vermiştir:

“MGK dün yaptığı 6.5 saatlik kritik toplantıdan sonra hükümete yurtdışına asker gönderip, Türkiye'ye asker kabul etme yetkisini TBMM'den almasını önerdi. Hükümet, Kuzey Irak'a Türk askeri gönderme ve Türkiye'ye ABD askeri gelmesine ilişkin kararın TBMM'nin aynı oturumunda tek oylamayla alınmasını sağlayacak. Milli Güvenlik Kurulu'nun, ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi öncesinde yaptığı son toplantısından “Savaş kaçınılmazsa tabii ki varız” kararı çıktı. MGK, Hükümete “askeri önlemlere işlerlik kazandırılmasına yönelik takvim belirleyerek, TBMM'den karar alması” tavsiyesinde bulundu. Hükümet, silah denetçilerinin 14 Şubat'ta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne raporlarını sunmasını bekleyecek ve ardından “Kuzey Irak'a Türk askeri gönderme ve Türkiye'ye ABD askeri gelmesine ilişkin kararı tek metin halinde” TBMM'ye getirecek. Böylece Hükümet, iki kararın TBMM'nin aynı oturumunda tek oylamayla alınmasını sağlayarak, muhalifleri bertaraf etmeyi planlıyor. MGK toplantısı öncesinde Amerikan askeri makamlarıyla muhtelif defalar görüşen askerler, Türkiye'nin ABD'nin Irak operasyonuna katkısının ne olacağı konusunda yaklaşık yedi maddelik bir seçenekler dizisi hazırlamıştı. Asker kanadın MGK toplantısında bu seçenekler hakkında bilgi vererek hükümete bu seçeneklerden biri üzerinde karar alması beklentisini ifade ettiği öğrenildi. Askerler, bu çerçevede Amerika'ya askeri kolaylık

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Sözen, op.cit., s. 127

sağlanacaksa Anayasa'nın 92. maddesi çerçevesinde TBMM'den bir an önce karar çıkarılması yolunda görüşlerini de belirttiler”⁹⁶.

Görüldüğü gibi Hürriyet gazetesi haberinde, savaşın kapıda olduğu vurgusunu yapıp, “savaş kaçınılmazsa tabii ki varız” şeklinde bir yorum vurgulamasını da yapmaktan çekinmemiştir. Yine Kuzey Irak’a asker gönderme kararı ile Türkiye’ye ABD askerinin gelmesi kararının aynı pakette Meclis’e sunulmasına ilişkin olarak muhaliflerin bertaraf edileceği yorumu yapılmıştır. Yeni Şafak gazetesinde ise aynı haber “*Ateş topu Meclis’te*” başlığıyla verilmiştir. Haberde şu ifadeler yer almıştır:

“ABD’nin olası Irak harekatı ve Kıbrıs sorununun ele alındığı Milli Güvenlik Kurulu toplantısı dün gerçekleştirildi. Toplantının ardından yayınlanan bildiride, barışçıl yolların denenmeye devam edilmesi vurgulanırken, buna karşın istemeyen olası gelişmeler ışığında TBMM’den gerekli yasallık koşulunun çıkarılması tavsiye edildi”⁹⁷.

Haber, MGK bildirisinde yer alan açıklamayla devam etmektedir. Yeni Şafak, yorumdan kaçınarak verdiği haberde sadece açıklamalara yer vermiş, hükümet yetkililerinden birinin görüşüne ya da yorumlamaya yer vermemiştir. Van Dijk, haber metninin önermeleri ve kavramları arasında kaybolan bazı halkaların olduğunu, okuyucu tarafından bilindiği varsayılan bu halkaların metinde yer almayan bilgilerden oluştuğunu ve basın organının ideoloji ve sübjektif unsurların katılımını en çok bu alanda sağladığını açıklar⁹⁸. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel açıklamalar bilginin haberdeki temellerini gösteren kavramları veya önermeleri ima eder. İma ediş ideolojik açıdan oldukça önemlidir. Hürriyet’in haberinde asker gönderme ve kabul etme kararına yönelik biran önce harekete geçilmesine ilişkin açık bir ima bulunmaktadır. Keane’e göre basın organları, yurttaşlar arasındaki bunalım duygusunu kolektifleştirerek, bunalımın tedavisi için sıkı önlemler alınması gerektiği yolundaki resmi iddiaları yayarak, örtük bunalımın açık bunalım haline dönüştürülmesini sağlamaktadır⁹⁹. Hürriyet’in 1 Şubat 2003 tarihinde yayınlanan sayısı da sorunun ilk kez gündeme açık olarak gelip, ima yoluyla bunalımın yaygınlaştırılmasına örnek gösterilebilir. Bir haberin etken ya da edilgen cümlelerle yazılımı da ideolojik tercihlerden kaynaklanabilmektedir. Dolaylı anlatım hataları ortadan kaldırılabilmektedir. Örneğin,

---

⁹⁶ Hürriyet, 1 Şubat 2003

⁹⁷ Yeni Şafak, 1 Şubat 2003

⁹⁸ van Dijk, op. cit., s. 112

⁹⁹ John Keane, **Medya ve Demokrasi**, Çev: Haluk Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999

“hükümet X bakanını değiştirdi” yerine, “X bakanı değiştirildi” ifadesindeki gibi anlamlarla oynanabilmektedir¹⁰⁰. Yeni Şafak’ın MGK toplantısı haberinde oldukça dolaylı bir anlatıma yer verilmiş, gazete kendi analiz ya da yorumunu içeriğe katmamıştır.

Radikal gazetesi ise aynı haberi çok daha kesin çizgiler içinde aktarmayı tercih etmiştir. “*Irak’ta ABD’ye aktif destek*” başlıklı haberde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Türkiye diplomatik girişimlerden sonuç alınmazsa ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonu aktif destek verecek. Göçün önlenmesi ve bölgenin istikrarı için Irak’a caydırıcı olabilecek büyüklükte bir güç girecek. Dün toplanan Milli Güvenlik Kurulu, Türkiye’nin önümüzdeki dönemde Irak ve Kıbrıs krizleri konusunda izlemesi gereken politikanın çerçevesini belirleyerek kararı hükümete bıraktı. Toplantı kaynaklarından alınan bilgilere göre, Irak’ta siyasi girişimler sonuç getirmezse Türkiye, ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonu aktif destek verecek. Göçmen kontrolü ve bölge istikrarı açısından Irak’a girecek Türk askeri, kendisine saldırı gelmedikçe çatışmaya girmeyecek. Dışişleri ve Genelkurmay, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlığında toplanan kurula ayrıntılı Irak ve Kıbrıs brifingleri verdi. Dışişleri brifinginde ağırlık siyasi, Genelkurmay brifinginde ise askeri çerçevenin çizilmesi üzerine yoğunlaştı. Irak şu başlıklar altında ele alındı:

* Irak krizinde diplomasi devam ediyor. Ancak seçenekler de, zaman da daralıyor. Önümüzde iki kritik tarih kaldı. Biri, 5 Şubat’ta ABD tarafından Birleşmiş Milletler’e sunulacağı açıklanan Irak kanıtları. Diğeri de BM silah denetçilerinin başkanı Hans Blix’in BM’ye sunacağı ikinci rapor.

* ABD ve İngiltere’nin bölgeye askeri yığınağı devam ediyor. Sekiz Avrupa ülkesinin ABD’ye destek açıklaması yapması AB’nin bu konuda bölündüğünü gösterdi. Aynı bölünme, Türkiye’nin başvurmayı planladığı NATO’da da söz konusu olabilir.

* Türk kamuoyu, Irak konusunun daha çok askeri yanına ilgi gösteriyor. Oysa ABD ile görüşmeler askeri boyutun yanı sıra, ekonomik ve siyasi bir paket halinde. Askeri boyut geçici olacak, ancak siyasi ve ekonomik boyut daha uzun süreleri kapsıyor”¹⁰¹.

Haberin başlığında MGK toplantısından çıkan kararın, açıkça ABD’ye istediği desteğin verilmesi olarak yorumlanmıştır. Yine haber metninde yapılan açık tespitler

---

¹⁰⁰ Sözen, op. cit, s. 124

¹⁰¹ Radikal, 1 Şubat 2003

gazetenin tezkere sürecinde izleyeceği tutumun temellerini göstermesi bakımından önemli olmaktadır.

Bu süreçten sonra üç gazetede gündemi belirleyen ortak gelişmeler olmadıkça ideolojik tutuma yönelik haberlerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. 3 Şubat 2003 tarihinde Radikal gazetesi “Türkiye için karar haftası” başlıklı haberinde şu açıklamalara yer vermektedir:

“ABD, Irak Savaşı’na katılım yönündeki MGK kararından duyduğu memnuniyetle birlikte üslerde onarım için hemen karar istemini 'Siz bayram yapın biz çalışalım' mesajıyla iletti. Başbakan Abdullah Gül ise ‘Karar için 2-3 günümüz kaldı. TBMM'ye üslerde onarım ve asker gönderme tezkereleri sunabiliriz’ dedi. MGK'nın Irak Savaşı takvimini yapma görevini hükümete tavsiyesiyle AKP hareketlendi. Başbakan dün Genel Başkanı Tayyip Erdoğan'la birlikte partinin MKYK üyelerini bilgilendirdi. AKP'li vekilleri ikna çabası bugün başlayacak”¹⁰².

Haberde AKP hükümetinin açıkça MGK kararından memnuniyet duyduğu ve Türkiye'nin de yer alacağı savaşa ilişkin kararın aceleyle verileceği ima edilmektedir. Aynı gün Hürriyet'te yer alan “Gül: Yetki için bu hafta başvuracağız” başlıklı haberde ise farklı bir noktaya temas edilmektedir.

“Gül, savaşın olmaması için tüm diplomatik kaynakları kullandıklarını, Irak'ı ikna çabalarını sürdürdüklerini ifade etti. Gül, savaşa karşı ‘son bir barış hamlesi’ içinde olduklarını belirterek, ‘Arap ülkelerinde toplanacak bir zirve de dahil olmak üzere tüm yolları denediklerini’ kaydetti. ‘Savaşa doğru hızlı bir gidiş var’ diyen Gül, Türkiye'nin, sorunun barışçı yollarla çözülmesi için önemli adımlar attığını, ancak Irak yönetiminin, yapılan çağruları ve ortaya çıkan tehlikeyi ciddiye almadığını söyledi. Türkiye'nin aktif bir savaşa girmesinin mümkün olmadığını belirten Gül, ancak Kuzey Irak'ta önemli fonksiyon ve görevleri olacağını vurguladı”¹⁰³.

Gül'ün açıklamalarında yaptığı barışçıl yollara vurgu, Radikal gazetesinde yer almamaktadır. Hürriyet ise haberinde, diplomatik girişimler hakkında detaylar sunmaktadır. Aynı gün Yeni Şafak gazetesi ise diğer iki gazetede yer almayan bir haberi manşetine

---

¹⁰² Radikal, 3 Şubat 2003

¹⁰³ Hürriyet, 3 Şubat 2003

taşımaktadır. Asia Times gazetesine dayandırılan haberde ABD'nin amacının Kerkük petrolü olduğu iddia edilmekte ve şu ifadelere yer verilmektedir:

“Asia Times gazetesi yazarı Ian Urbina, ABD'nin asıl amacının Kerkük petrolü olduğunu belirtti. Urbina, Kuzey Irak'ta yoğunlaşacak savaşın tüm etnik gruplar arasında kanlı çatışmalara sahne olacağını açıkladı.

Olası Irak saldırısının nasıl başlaması gerektiği üzerine spekülasyonlar iki konu etrafında yoğunluk kazanıyor. Washington'daki askeri uzmanların önünde iki seçenek bulunuyor. Birinci seçenektan yana olanlar, Bağdat'a ağır bir hava saldırısı düzenlemeyi, ağır bir bombardımandan sonra şehre girmeyi planlıyorlar. Ya da şehri tanklarla abluka altına alıp, tank ateşiyle askeri hedefleri vurduktan sonra Bağdat'a girmek ve nokta hareketiyle stratejik yerleri gerekirse sokak çarpışmalarını da göze alarak ele geçirmek istiyorlar. Her iki senaryoda da ağır sivil kayıplar en büyük handikap olarak görünüyor”¹⁰⁴.

Bauman'a göre sorunlar ya da problemler çok miktarda vurgulandığında olaylar kendi kendini açıklamaya başlar, sorgulanmaz hale gelerek görünmez olur. Böylece kazanılan aşinalık duygusu insanları sorgulamaktan uzaklaştırır¹⁰⁵. Ortak gündemden uzak kalındığında üç gazetenin ayrı haberleri ve yaşanan haber bolluğu çerçevesinde kendi ideolojik tercihleri çerçevesindeki haberlere öncelik verdikleri gözlenmektedir.

Aynı haberin farklı yorumlanmasına ilişkin tipik bir örnek de 4 Şubat 2003 tarihinde Abdullah Gül'ün açıklamalarına ilişkin haberlerde kendini göstermiştir. Hürriyet “Savaş kapımızda” başlığıyla duyurduğu haberde şunlara yer vermiştir:

“Başbakan Gül dün CHP Lideri Baykal'la son 15 dakikası baş başa olmak üzere toplam 1 saat 35 dakika süren bir görüşme yaptı. Her iki partiden kurmayların yanı sıra Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal'in katıldığı görüşmede Gül, bir yandan barışçı çözüm arayışlarını sürdürürken bir yandan da Türkiye'yi ‘En kötü senaryolara karşı hazırlamak ihtiyacı içinde olduklarını’ ifade etti. Gül, ‘Savaş kapımızda ve çok yakın, günler sayılı. Türkiye'yi en kötü senaryolara karşı hazırlamalıyız. Savaş kapıyı zorlamadan önce önlem almak zorundayız’ dedi”¹⁰⁶.

---

¹⁰⁴ Yeni Şafak, 3 Şubat 2003

¹⁰⁵ Zygmunt Bauman, **Sosyolojik Düşünmek**, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 23

¹⁰⁶ Hürriyet, 4 Şubat 2003

Aynı tarihte yayınlanan Yeni Şafak gazetesinde, “*Mehmetçik savaşıyor*” başlığıyla verilen haberde açıklamalar farklı yönden ele alınmıştır:

“Başbakan Abdullah Gül, Meclis'e getirilecek ilk tezkerede, ABD'ye üslerde inşaat izni verilmesi ve Kuzey Irak'a asker gönderilmesinin yer alabileceğini söyledi. Başbakan Gül, ABD'nin Türkiye'de asker konuşlandırmasına karşı olduklarının aktarırken, ‘Yetki alınsa bile ABD askerleri İskenderun limanından karayoluyla Kuzey Irak'a geçecekler’ dedi. CHP lideri Deniz Baykal'ı TBMM'deki makamında ziyaret ederek Irak konusunda bilgi veren Başbakan Gül, ABD'nin Irak'a müdahale konusunda kararlı olduğunu ancak barış yönündeki çabalarının devam ettiğini açıkladı. Gül, ‘İstanbul'da yapılan zirve toplantısının ardından bu hafta içinde Şam'da bir zirve toplantısı daha yapılmasını istiyoruz. Bu toplantıya hükümet ve devlet başkanlarını katılmasını istiyoruz. Toplantıdan çıkacak sonuçların oluşturulacak ortak bir heyet tarafından Saddam'a götürülmesini önereceğiz’ dedi”¹⁰⁷.

Van Dijk'in haber şemaları içinde üst yapı olarak tanımladığı haber başlıkları formatları aynı haberin başlıklar sayesinde bambaşka bir hal içinde algılanabileceğini ispatlamaktadır¹⁰⁸. Üst yapı kurulumu dikkate alındığında Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin haberlerindeki fark bu tipolojiye uygun düşmektedir.

2.1 Bilgisizleştirme ve Önemsizleştirme

Şubat ayının ortasından itibaren iyice hareketlenen gündemde gazetelerin benzer haberler yapmaya başladıkları görülmektedir. Burada söz konusu haberlerin yoruma açık olmaması bir etken olarak ön plana çıkarken, haberlerin başka haberlerle beslenmesi ve vitrindeki yerlerinin değiştirilmesi ideolojik tercihlere ilişkin manevralar olarak değerlendirilmektedir. 6 Şubat 2003 tarihinde gazetelere Abdullah Gül'ün Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alacağına ilişkin sözleri hemen hemen aynı şekilde yayınlanmıştır. Hürriyet gazetesi “*ABD ile birlikteyiz*” başlığıyla duyurduğu haberde şunlara yer vermiştir.

“Başbakan Abdullah Gül hükümetin bu tarihi kararını şu cümlelerle ilan etti: ‘Biz elimizden geleni yaptık. Bütün barışçı yollar tükendi. Artık günah bizden gitti. Bu noktadan itibaren ülkemizi düşünmek zorundayız’ Başbakan Abdullah Gül, dün ‘Stratejik ortağımız ABD'nin yanındayız’ dedi. Gül, barışçı yolların tamamen tükendiğini belirterek, ‘Yapabileceğimiz bir şey kalmadı. Günah bizden gitti’ diye konuştu. Başbakan Abdullah Gül,

¹⁰⁷ Yeni Şafak, 4 Şubat 2003

¹⁰⁸ Sözen, op. cit., s. 126

Türkiye'nin tarihi kararını dün gazetelerin Ankara temsilcilerine açıkladı. Gül, 'Barışçı yollar tükendi. Artık yapabileceğimiz başka bir şey kalmadı' diyerek, Türkiye'nin tarihi kararını şu cümlelerle açıkladı: Artık ulusal çıkarlarımızı düşünmek zorundayız. Türkiye'nin çıkarı ne gerektiriyorsa onu yaparız. Bugünden itibaren stratejik ortağımız ABD ile beraber hareket etmemiz gerektiğine inanıyoruz”¹⁰⁹.

Radikal gazetesi de “Irak'ta ABD'nin yanındayız” başlıklı haberinde benzer ifadelere yer vermiştir:

“Ankara'nın barışçı çözüm için elinden geleni yaptığını dile getiren Başbakan Gül, 'Artık bu saatten sonra savaşın dışında kalamayız. Irak'ın bölünmesini, orada başka oluşumların ortaya çıkmasını istemeyiz' dedi. Başbakan Gül: Irak'ın bölünmesi, ortaya çıkması, isteyebileceğimiz bir şey değil. Bu saatten sonra 'Dışındayız' diyemeyiz. Demememiz gerekir. Belki hâlâ barışçı bir çözüm, bir imkân bulunabilir. Ama artık stratejik müttefikimiz ABD ile birlikte hareket edeceğiz”¹¹⁰.

Radikal bu haberi diğer iki gazeteyle benzer şekilde sunmuştur. Ancak bunun hemen altında yer alan “Meclis, milletten neyi gizleyecek?” başlıklı haberde, Tezkere görüşmeleri sırasında askeri üslerin modernizasyonuna ilişkin haberde Meclis oturumunun kapalı olmasını eleştiren yorumlara yer vermektedir. Yeni Şafak gazetesi ise Abdullah Gül'ün sözlerini, “Günah bizden gitti” başlığıyla haberleştirmiştir. Haberde şu ifadelere yer veriliyor:

“Başbakan Abdullah Gül, Irak'ta barışın sağlanması için Türkiye'nin elinden geleni yaptığını belirterek, 'Artık günah bizden gitti. Bundan sonra Türkiye'nin orta ve uzun vadeli çıkarlarını korumak zorundayız' dedi. Gül, Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alacağını açıkladı. Başbakan Abdullah Gül, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'le birlikte gazetelerin Ankara temsilcilerine Irak konusunda gelinen son durum hakkında bilgi verdi. Dışişleri Konutu'nda yapılan ve 1 saat 15 dakika süren toplantıda Başbakan Gül, barış umutlarının tükendiğini, Türkiye'nin çıkarları gereği, ABD'nin yanında yer alacağımızı ifade etti”¹¹¹.

---

¹⁰⁹ Hürriyet, 6 Şubat 2003

¹¹⁰ Radikal, 6 Şubat 2003

¹¹¹ Yeni Şafak, 6 Şubat 2003

Görüldüğü üzere Yeni Şafak'ta da haber benzer biçimde sunulmuştur. Ancak bu gazetede haberin sunumuna ilişkin önemli bir fark bulunmaktadır. Radikal ve Hürriyet, Gül'ün açıklamalarını gündemin en önemli olayı olarak değerlendirerek manşetlerine taşımışlardır. Ancak Yeni Şafak gazetesi, esnaflara ilişkin bir haberi manşetine taşırken Gül'ün açıklamalarına daha alt seviyede yer vermiştir. Toplumun çoğunluğunu ilgilendiren sorunlar kamusal alanda tartışılsa bile kimi zaman kitle iletişim organlarında aynı şekilde yer bulmamaktadır. Bu bilinçli olarak yapıldığı için, basın organlarının ideolojik tercihleri çerçevesinde vuku bulmaktadır¹¹².

7 Şubat tarihinde ise Meclis'te askeri üslerin oylanmasına ilişkin kabul edilen karar manşetlere taşınmıştı. Radikal ve Yeni Şafak gazeteleri olayı çok farklı açıdan haberleştirmişlerdir. Radikal, "Meclis milletinden kaçtı" başlığıyla yayınladığı haberde şu ifadeler yer vermiştir:

*"Türkiye'deki üsler, havaalanları ve limanların modernizasyonu için ABD'li askerlerin üç ay Türkiye'de bulunmasına izin isteyen hükümet tezkeresi TBMM Genel Kurulu'nda gizli oturumda 308 AKP'linin oyuyla kabul edildi. İzin tezkeresine 193 ret oyu verilirken, dokuz milletvekili çekimser kaldı. AKP, 53 fire verdi. Başbakanlık tezkeresinin gizli görüşmeleri Genel Kurul'da seçimden sonra ilk büyük gerginliğin yaşanmasına sahne oldu"*¹¹³.

Yeni Şafak gazetesi ise Meclis kararı yerine Abdullah Gül'ün sıradan sayılabilecek bir açıklamasını başlığa çekerek haberi duyurmayı tercih etmiştir. "Gül: Sonuna kadar barış" başlıklı haberde şu ifadeler yer verilmiştir:

"Başbakan Abdullah Gül, ABD'nin Türkiye'deki üslerin kullanıma açılmasının 'savaşa hazırlık' olmadığını söyledi. TBMM, askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat, tevsi ve alt yapı çalışmalarıyla ilgili olarak ABD'ye mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulundurulmasına izin verdi. TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın başkanlık ettiği kapalı oturum, 2 saat 20 dakika sürdü. Elektronik sistemle yapılan oylamaya 510 milletvekili katıldı. Tezkere, 193 red oyuna karşılık 308 oyla kabul edildi. Oylamada, 9 milletvekili ise çekimser kaldı. ABD'ye üsler ve limanlarda genişletme

---

¹¹² Sholle, op. cit., s. 239

¹¹³ Radikal, 7 Şubat 2003

çalışmasını vermek üzere, hükümete yetki veren tezkerenin görüşmeleri Meclis'te kapalı oturumla yapıldı”¹¹⁴.

Yeni Şafak’ın haberinde yetki kararının ikinci plana atıldığı açıkça görülmektedir. Chomsky’nin iktidarın kitle iletişim araçları üzerindeki siyasetleştirme ve önemsizleştirme teorisi, van Dijk’in üst yapı çalışması tarafından desteklenmektedir. Buna göre haberin, spotu ve girişi asıl perspektifi belirlemekte, okuyucunun dikkati bu yöne çekilebilmektedir. Bu durumda hiyerarşik olarak başlıklar veya makro önerme biçimleri tematik başlık yapısını hazırlar. Metinde istenenin verilmesi için Başbakan Gül’ün ağzından verilen başlık gibi makro yapılardan yararlanılmaktadır¹¹⁵.

2.2 Tezkere sürecinde gazete haberleri

Şubat ayının sonuna doğru ABD ile Türkiye arasında Irak’a asker gönderimi ve Türkiye’ye yapılacak ekonomik yardım çerçevesinde gelişen tartışmalar gazetelerin manşetinde yer bulmuş ancak benzer haberlerin farklı yorumlanması olgusu burada da kendini göstermiştir. Hürriyet gazetesi 18 Şubat tarihinde süregelen tartışmaları “*Kuzey Irak’ta eş komutanlık*” başlığıyla manşetine taşımış, haberde Kuzey Irak’a 40-55 bin asker gireceğini Türk askerinin Türk komutana bağlı olacağını, bölgede Türk-Amerikan eş komutanlığı olacağını bildirmiştir. Yine ekonomik boyuta eğilen gazete “*Türkiye maddi yardım paketi çerçevesinde hibe olarak ilk yıl için en az 10 milyar dolar isterken, ABD ise 6 milyar dolar vermekte direniyor*” ifadesiyle aslı çıkmazın ekonomik boyutta olduğunu ima etmiştir¹¹⁶. Radikal gazetesi ise “*Amerika resti çekti*” başlıklı haberde şu ifadelerle yer vermiştir:

“Türkiye ile ABD arasındaki Irak pazarlığı, askeri ve siyasi alanda varılan mutabakata karşın, Türkiye’nin ‘Ekonomik destek mutabakatı olmadan diğer mutabakatlar ve TBMM kararı olmaz’ direnişine takıldı. ABD ise ‘Pazarlık bitti. Hemen karar verin’ tehdidinde bulundu. Türkiye ile ABD arasında üs ve limanların modernizasyonu konusunda imzalanan birinci askeri mutabakat zaptının ardından ikinci askeri, siyasi ve ekonomik mutabakat zabitlerindeki pazarlıklar son aşamaya geldi. Siyasi ve ikinci askeri mutabakat zaptında görüş birliği sağlanırken, ekonomik desteğin büyüklüğü ve esaslarını belirleyecek anlaşmada sorun çıktı. Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, söz konusu zapt imzalanamadığından

---

¹¹⁴ Yeni Şafak, 7 Şubat 2003

¹¹⁵ Van Dijk, op. cit., s.113

¹¹⁶ Hürriyet, 18 Şubat 2003

diğer iki mutabakatın da sonuçlandırılmayacağını ve hükümetin Meclis'e tezkere gönderemeyeceğini açıkladı”¹¹⁷.

Radikal gazetesi haberi ABD boyutundan görmüş, hükümetin pazarlıklar sırasında kenara sıkıştığını ima etmiştir. Yeni Şafak gazetesi ise aynı haberi tam tersinden yorumlayarak manşete çıkarmıştır. “ABD’ye 3 kırmızı ışık” başlıklı haberde şu ifadelere yer verilmiştir:

“Türkiye'nin, ABD ile Irak'a yönelik operasyonla ilgili yapılan görüşmelerde 3 noktada "yazılı garanti" istediği öğrenildi. Görüşmelerde, ABD ile birlikte hareket edilmesine karşılık siyasi, askeri ve ekonomik konularda istenen garantilerin ABD tarafından tatmin edici şekilde karşılanmadığı, görüşmelerin bu nedenle uzadığı belirtiliyor. Edinilen bilgiye göre, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Devlet Bakanı Ali Babacan'ın ABD'deki temasları sırasında siyasi, askeri ve ekonomik konularda mutabakat arandı ancak başarılı olunamadı. Yakış ve Babacan'ın Ankara'ya dönüşünde yapılan Irak Zirvesi'nde bu konular ve ABD'nin tavrı masaya yatırıldı. Toplantıda, bu üç konuda Türkiye'nin kaygıları yeniden ortaya kondu ve bunlarla ilgili ABD'den ayrıntılı bilgi ve Türkiye'nin kaygılarını giderecek garantilerin "yazılı" olarak verilmesinin istenmesi kararlaştırıldı. Dışişleri Bakanı Yakış'ın da, konuyu dün ABD Büyükelçisi Robert Pearson'a yeniden ilettiği belirtildi. Yakış, bu nedenle öğle saatlerine kadar Ankara'da kaldı ve daha sonra Brüksel'e uçarak, Başbakan Gül'e katıldı”¹¹⁸.

Görüldüğü gibi Yeni Şafak gazetesi hükümetin pazarlıklar sırasında köşeye sıkışmasına ilişkin bir haberi vermek yerine, Türk yetkililerin ABD’ye üç noktada anlaşılmaması halinde ABD isteklerini yerine getirmeyeceğini belirten bir haber yayınlamıştır. Gazete, 21 Şubat’ta Başbakan Abdullah Gül ile kendi yazarlarının yaptığı bir röportaj yayınlamış ve “Savaşı önleyemeyiz” başlığını manşete taşımıştır. Haberde şu ifadelere yer verilmiştir:

“Başbakan Abdullah Gül, Irak'ta bir savaş çıkacaksa, Türkiye'nin bunu önleme gücünün olmadığını söyledi. Gül, ‘Bir saniye bile başka şeyler düşünmüyoruz. Bizim

---

¹¹⁷ Radikal, 18 Şubat 2003

¹¹⁸ Yeni Şafak, 18 Şubat 2003

neredeyse rüyalarımız bunlar. Ama şu bir gerçek: Eğer bu savaş olacaksa bunu önleme gücümüz yok. Bunu baştan herkes bilsin' dedi"¹¹⁹.

Tezkereye ilişkin oylama tarihi yaklaşırken Meclis'te alınacak karar gazete haberlerine yine farklı şekilde yansımıştır. Hürriyet, *"Bu tezkere tarih yazacak"* başlığıyla verdiği haberde, Meclis'te yapılacak oylamayı Kırım ve Kore savaşlarıyla kıyaslamıştır. Haberde şu ifadeler yer verilmiştir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kırım ve Kore savaşlarından beri en büyük dış askeri kararını oyluyor. TBMM, bu oylama ile ABD askerinin Türkiye'ye gelişine, Türk askerinin de yurtdışına gönderilmesine karar verecek. Kırım ve Kore savaşlarından beri en büyük dış askeri karar bugün TBMM'de oylanıyor. TBMM, ABD askerinin Türkiye'ye gelişine, Türk askerinin de yurtdışına gönderilip gönderilmemesine karar verecek. TBMM, Kırım ve Kore Savaşlarından beri en büyük dış askeri kararını bugün oyluyor. TBMM, ABD askerinin Türkiye'ye gelişine, Türk askerinin de yurtdışına gönderilip gönderilmemesine karar verecek. Tarihi tezkereyle ABD'nin 62 bin asker, 255 savaş uçağı ve 65 helikopterin Türkiye'ye gelmesine de izin verilecek"¹²⁰.

Kitlelerin fiili eylemleri ve karşı duruşlarını kitle iletişim araçlarının politik etkilerini kullanarak durdurmak ve iktidar lehine çevirmek mümkündür. Siyasal sistemin bekçilik rolü haberlere verildiğinde sivil itiraz, protestolar ve benzeri sivil itaatsizlik girişimleri iletişim araçlarının süzgecinden geçirilerek toplum vicdanı ortaya sürülür. Van Dijk'in mikro ve makro yapı çerçevesinde değerlendirdiği bu durumda tarihsel mitler de görüşlerin meşrulaşmasında başvurulan bir yöntem olmaktadır¹²¹.

Yeni Şafak gazetesi *"Önce meşruiyet"* başlığıyla verdiği haberinde, beklenen tarihte Meclis'e gelmeyen tezkerenin milletvekillerini tatmin etmediği, meşruiyet krizinin aşlamadığına yer vermiştir¹²². Radikal ise ertesi gün manşete çıkardığı *"AKP'nin ilk MGK yenilgisi"* başlıklı haberde, şu ifadelere yer vermiştir:

"Milli Güvenlik Kurulu (MGK), TBMM'de görüşülmesi bugüne ertelenen 'yabancı asker kabul etme ve yurtdışına asker gönderme' tezkeresi konusunda destek arayan

---

¹¹⁹ Yeni Şafak, 21 Şubat 2003

¹²⁰ Hürriyet, 26 Şubat 2003

¹²¹ Van Dijk, op. cit., s. 119

¹²² Yeni Şafak, 28 Şubat 2003

hükümeti hayal kırıklığına uğrattı. MGK'nın dünkü toplantısında ABD ile pazarlıkların geldiği nokta bütün ayrıntılarıyla ele alınmasına karşın sonuç bildirisinde tezkereden hiç söz edilmedi. MGK bu tavrıyla son siyasi kararı hükümetin vereceği ve tezkere konusunda TBMM'nin iradesinin her şeyden üstün olduğuna dikkat çekti”¹²³.

Aynı gün yayınlanan Yeni Şafak gazetesinde MGK toplantısına fazla değinmeden Meclis’in tezkere kararına ilişkin toplanması “Meclis’in tarihi sınavı” başlığıyla verilmiştir¹²⁴. Tezkerenin reddedilmesine ilişkin karar ise Radikal ve Yeni Şafak’ta neredeyse aynı şekilde işlenirken, Hürriyet “*Sonuç evet, karar ret*” başlığıyla tezkereye kabul oyunun daha fazla çıktığı ancak salt çoğunluğun sağlanamadığını belirtiyordu¹²⁵. Başlıktan da anlaşıldığı gibi gazete sonuca karşılık siyasi bir tavır göstermemiş, 7 Şubat tarihinde Yeni Şafak’ın gösterdiğine benzer bir yol izleyerek, oldukça duru bir başlık atmıştır. Radikal, “*Meclis savaşı reddetti*” başlığıyla verdiği haberde; “*Genel Kurul'daki oylamada 100 kadar AKP'li, CHP'yle birlikte asker tezkeresine ret oyu verdi. 250 ret ve 19 çekimsere karşılık alınan 264 oy, kabul için yetmedi*” denmektedir¹²⁶. Yeni Şafak ise “*Meclis barış dedi*” başlıklı haberinde vekillerin milletin sesine kulak verdiğini belirtiyordu¹²⁷.

Van Dijk’in önermeye dayalı söylem analizi haber söylemlerindeki değişkenlikler çerçevesinde ifadeler, ideolojiler, çıkarlar ve tercihler belirlenebilmektedir. Dijk’in haber şemaları dediği şey, haber başlıklarının fonksiyonu olup, bu sayede aynı haberin farklı yayın organlarında farklı şekillerde yayınlanabileceğini iddia eder¹²⁸. Yine ana başlık ve üst başlıklar haberde anlam farklılaşmasına neden olabilmektedir. 1 Mart tezkeresi öncesinde üç gazetede aynı haberlerin farklı şekillerde okuyucuya sunulması bu savı kanıtlamaktadır. Toplumun çoğunluğunu ilgilendiren sorunlar kamusal alanda tartışılabilirse bile kimi zaman kitle iletişim organlarında aynı şekilde yer bulmamaktadır. Bu durum yayın organlarının ideolojik tercihlerinden kaynaklanan bir süreç olmaktadır. Tezkere öncesinde buna benzer durumlar Türk basınında da gözlemlenmiş, haber değeri olmasına rağmen bazı bilgilerin okuyucuya sunulmasına gerek duyulmamıştır.

---

¹²³ Radikal, 1 Mart 2003

¹²⁴ Yeni Şafak, 1 Mart 2003

¹²⁵ Hürriyet, 2 Mart 2003

¹²⁶ Radikal, 2 Mart 2003

¹²⁷ Yeni Şafak, 2 Mart 2003

¹²⁸ Van Dijk, op. cit., s. 114

3. Tezkere ve Karar Alma Sürecinde Sorunun Algılanışı

1 Mart 2003 günü, tezkerenin reddedilmesinin ardından AKP lideri Tayyip Erdoğan, bu kararın Türkiye’de parti içi demokrasinin yürütülmesiyle ilişkin olduğunu söylemekte ve bu kararı Türk siyaset geleneğinde yeni bir sayfa olarak değerlendirmekteydi. Erdoğan Meclis kararına ilişkin sözleri şöyledir: *“Irak sorunu, bir tezkere ile TBMM’ye geldi. TBMM dün bir karar verdi. Sadece sonuçları yorumlayanların, tribünlere oynayanların ne dediği önemli değil. Biz hangi niyetle, hangi yolda yürüdüğümüzü iyi biliyoruz. Partimiz, bu kritik konuda grup kararı almayarak, parti içi demokrasi ilkesini işleterek, Türk siyaset geleneğinde yepyeni bir sayfa açtı. Türkiye, binlerce yıllık devlet geleneği olan güçlü bir ülkedir. Türk Milleti’nin, dost düşman herkes tarafından dikkate alınması gereken tarihi refleksleri, bunları harekete geçiren hassasiyetleri vardır. Bütün devletlerin, hassasiyetlerimize saygı göstermelerini beklemek en tabii hakkımızdır. TBMM’nin dün aldığı karar da bizim ısrarla dikkati çektiğimiz ve dışarıdaki dostlarımızca paylaşılmasını beklediğimiz bu hassasiyetleri bir kez daha ortaya koymuştur. Başta hükümet olmak üzere hepimize düşen görev, bu demokratik tercihin gereklerini hayata geçirmektir”*¹²⁹.

Bu konuşmada meclis kararının kamuoyunun isteği doğrultusunda olduğu ima edilirken, ABD ile ilişkilerin gerilmemesi için Irak ve Saddam Hüseyin imajına da yüklenilmektedir: *“Ülkemizin dostu ve müttefiki olan ABD ile ilişkilerimiz, bundan sonra da tam dinamizmi ile sürecektir... Türkiye, aldığı tüm kararlarda Irak halkının esenliğini düşünen adımlar atmaktadır. Irak liderliğinin de sorunun barışçı yoldan çözümü konusunda, Türkiye’nin attığı adımları hakkıyla anlamasını ve BM ile işbirliğini daha aktif hale getirmesinin gereğini bir kez daha hatırlatıyorum. Şu aşamada Irak liderliğinin yapacağı en büyük hata, TBMM’nin aldığı kararı yanlış yorumlayarak, BM ile aktif işbirliği konusunda yavaş davranmaya başlamasıdır”*¹³⁰. Bu sözler, kamuoyu zemininde meşruiyet kazanan meclis kararının, ABD ile iyi ilişkilere ket vurmaması için Irak’ın, toplum önünde “ötekileştirildiğini” göstermektedir.

Ancak bu açıklamaların ABD ile ilişkileri yumuşatmaya yetmediği ortadadır. Söz konusu meclis kararı Almanya, Fransa ve Yunanistan gibi savaşa karşıt duran ülkeleri sevindirirken, savaşa destek verenleri şaşkına çevirdi. Bu durum Türkiye’deki karar alma

¹²⁹ Hürriyet, 2 Mart 2003

¹³⁰ Hürriyet, 2 Mart 2003

süreci hakkında da tartışmaları beraberinde getirdi. Gleen H. Snyder'a göre, karar verme süreci, karşılaşılan problemin, siyasi, ekonomik, askeri, sosyal veya kültürel olup olmadığını belirleyerek, problemi kimlerin, ne şekilde ele alacağını tespit etmektir¹³¹. Braybrooke ve Lindlom için, karar verme süreci, mantıksal sorun çözme kavramı ile eşitlenmektedir¹³². Donald Sylvan gibi akademisyenlere göre, karar verme süreci, siyasi mekanizmaların bir etkileşimidir ve ulus-devletlerin siyasi davranışı, sorun çözme mekanizmaları içinde karar verilerin bir etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır¹³³. Karar verme teorisyenlerine göre, dış politika, siyasi alternatifler veya dış politika alternatifleri, nadiren belirgindir. Bu alternatifler, genellikle, karar vericiler tarafından belirlenmektedir. Ancak belirsizlikten ötürü, karar vericiler arasında bariz farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Olayı farklı algılayan karar vericiler, farklı alternatifler ortaya koymakta, milli çıkarların ne derecede tehlike altında bulunduğunu farklı şekilde yorumlamakta, çeşitli seçeneklerden farklı sonuçlar tespit etmekte ve kendi değerlerine göre, seçenekleri en önemliden en önemsizlere göre farklı sıralamaktadır. Farklı şekilde sıraladıkları seçenekleri, kendi örgütsel kurallarına ve önyargılarına göre değerlendirip en iyi seçeneği belirlemektedir. Tümüyle algıladıkları çevre içerisinde hareket eden karar vericiler, kararlarını alırken, ulusal yönetim şemasına ve uluslararası sistemin yapısına bağlı kalmak zorundadır. Ulusal yönetim şekli, karar vericilerin pazarlık gücüne doğrudan etki etmektedir. Çünkü pazarlığın sonucu, karar vericilerin, ulusal yönetim içerisindeki yerine ve konumuna bağlıdır¹³⁴.

Karar verme teorisyenlerinin ayrıldığı en önemli konu, karar vericilerin rasyonel olup olmadığıdır. Gleen H. Snyder gibi akademisyenler, karar vericilerin rasyonel olduğunu düşünmektedir. Diğer bir ifadeyle, karar vericiler, seçeneklerin bütünü hakkında yeterli bilgiye ve seçeneklerin sonuçlarını hesaplayabilecek kabiliyete sahiptir. David Singer, Martin Patchen ve Sidney Verba gibi diğer grup akademisyenler ise, karar vericilerin, rasyonel karar alma kabiliyetlerinin bazı faktörlerden ötürü sınırlandırıldığını kabul etmektedir. Herbert Simon'a göre, karar vericiler, bütün alternatifleri ve her alternatifin değerini, olasılıklarını ve muhtemel sonuçlarını gösteren bir matriks çizemezler. Bu nedenle, karar vericiler, en az derecede kabul edilebilir standartları karşılayan alternatife ulaşana kadar bütün alternatifleri

---

¹³¹ James E. Daughterty, Robert L. Jr. Pfaktzgraff, **The Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey**, New York: Harper Collins Publishers, 1990, s. 469

¹³² Donald A. Sylvan, Ashok Goel, B. Chandrasekaran, "Analyzing Political Decision Making from an Information - Processing Perspective", *American Journal of Political Science*, cilt: 34, sayı 1, 1990, s. 74 – 109.

¹³⁴ Yrd. Doç. Dr. Ertan Efeğil, **1 Mart Günü Neden TBMM Üyeleri Hükümet Tezkeresini Kabul Etmedi**, http://www.stradigma.com/turkce/aralik2003/makale_01.html, 10 Nisan 2004

gözden geçirirler ve bu aşamaya gelince diğer alternatifleri irdelemeyi bırakırlar¹³⁵. Dış faktörleri dikkate alan karar vericiler, birbirleriyle pazarlık içerisine girip, ortak noktayı bulmaya gayret etmektedir. Pazarlık sırasında, değişik bilgiler ve seçenekler ile karşı karşıya kalan karar vericiler, birbirlerini etkilemeye gayret etmekte, beğenmedikleri seçeneğin kabul edilmemesi için çabalamakta ve bu bağlamda ellerindeki mevcut kozları ve yetkileri kullanmaya çalışmaktadır. Sonuçta, karar vericiler, en iyi seçeneği belirlemek yerine, üzerinde anlaşma sağladıkları optimal seçeneği kabul etmektedir. Dış politikanın oluşum süreci böylece gerçekleşmektedir. Türkiye'deki yasal düzenlemeler, Graham Allison'un bürokratik modelini benimsemiştir¹³⁶. 1982 Anayasasına göre, Türk dış politikasının prensiplerini ve hedeflerini belirleme yetkisi ve görevi, bilinenin aksine, Dışişleri Bakanlığı'na değil, yürütme organı olan Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'na aittir. Madde 92'ye göre, yurtdışına Türk askerini göndermek veya yabancı ülke askerlerinin Türkiye'ye konuşlandırılması gündeme gelirse, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararı gerekmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi, TBMM'nin kararı bağlayıcıdır ve doğrudan hükümetin Meclis'e etki yapması mümkün değildir. Ancak uygulamalara baktığımız zaman parti liderleri ve Başbakan, milletvekillerinin tezkereye ilişkin vereceği karara etki edebilmektedir. Örneğin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yaptığı gibi grup kararı alabilir ve bu durumda milletvekilleri grup kararına uygun olarak oy kullanmak zorundadır. Aksi taktirde disiplinsizlik yapmış olurlar. Milletvekillerini etkilemek için parti liderleri ve Başbakan, ikili görüşmelerde bulunabilir veya grup toplantılarında gizli oturum ile milletvekillerini bilgilendirebilir. Son olarak TBMM gizli oturum isteyerek konunun basına kapalı olarak etraflıca görüşülmesini talep edebilir¹³⁷. 1 Mart 2003'te yapılan oylamada CHP Grup kararıyla ret oyu kullanırken, AKP kendi milletvekillerini serbest bırakmıştır. Gerçekten de TBMM Başkanı Bülent Arınç ve Devlet Bakanı Ertuğrul Yalçınbayır'ın karar öncesinde pek çok savaş karşıtı demeci göze çarpmaktadır¹³⁸.

Meclisteki bu karar Körfez krizi sırasında meydana gelen tartışmaları hatırlatmaktadır. 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i işgal eden Irak yönetimi, vakit kaybetmeden bu ülkeyi ilhak ettiğini açıklamış, Irak'ın bu harekâtından saatler sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, aldığı bir kararla, Irak'ın işgalini, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi madde 39'a göre uluslararası

¹³⁵ Daughterty, Pfaktzgraff, op. cit., s. 495

¹³⁶ Yrd. Doç. Dr. Ertan Efeğil, **1 Mart Günü Neden TBMM Üyeleri Hükümet Tezkeresini Kabul Etmedi**, http://www.stradigma.com/turkce/aralik2003/makale_01.html, 10 Nisan 2004

¹³⁷ Yrd. Doç. Dr. Ertan Efeğil, **1 Mart Günü Neden TBMM Üyeleri Hükümet Tezkeresini Kabul Etmedi**, http://www.stradigma.com/turkce/aralik2003/makale_01.html, 10 Nisan 2004

¹³⁸ Oran, op. cit., s. 19

güvenliğe ve barışa tehdit olarak nitelendirdi ve Irak'ın Kuveyt'ten derhal ve koşulsuz olarak geri çekilmesini istemiştir. Aynı talep, NATO, Arap Devletleri Ligi ve Avrupa Birliği gibi örgütlerden de geldi. Bölgedeki Arap devletleri, Irak'ın işgalini kınarken, sadece Filistin Kurtuluş Örgütü, Saddam'ın yanında tutum sergiledi. Arap ülkeleri daha çok bölge dışı devletlerin krize müdahale edip edemeyeceği konusunda fikir ayrılığına düştü. İran, Ürdün ve Yemen gibi ülkeler Amerika'nın krize dahil olmasına karşı çıkarken, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan, bu meselede Amerika'nın yanındaydı. NATO üyeleri, oybirliği ile, Türkiye'ye bir saldırı olması halinde, madde 5'i işletme kararı aldılar ve Türkiye'ye acil müdahale gücünün hava birimini gönderdiler. Avrupa Birliği de, Türkiye ve Mısır'a mali yardımda bulunma sözü verdi.

Kuweyt işgaline karşı ortak tutumun sergilendiği dış çevrenin olumlu etkisiyle, Türkiye, kriz karşısında, daha kararlı bir politika izleyebildi. İşgalin hemen ardından gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulu ve Bakanlar Kurulu toplantılarından sonra, Türkiye, işgali, uluslararası hukuka aykırı ve haksız bir fiil olarak nitelendirdi ve Irak'ın Kuveyt'ten derhal geri çekilmesini istedi¹³⁹. Batılı devletler tarafından askeri müdahale kavramının tartışılması üzerine, Türk yetkililer, Kürt devletinin kurulması ihtimalinden duyulan rahatsızlığı dile getirerek, İncirlik üssünün lojistik amaçla kullanılabileceği açıklamasında bulundu¹⁴⁰. 29 Kasım'da, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 678 sayılı kararı kabul etti. Bu kararla, Irak'a 45 günlük ek süre veriliyordu. Kuveyt'ten geri çekilmemesi halinde, diğer devletler, Irak'a karşı güç kullanabilecekti. Kararın ilk günlerinde, Bakanlar Kurulu, kararı barış olasılığını arttıran girişim olarak nitelendirerek, Türk dış politikasında değişikliğe gerek olmadığını söyledi¹⁴¹. 678 sayılı karar, Türk iç siyasi yapısında, yorum tartışmalarını gündeme getirdi. Cumhurbaşkanı Özal ve Dışişleri Bakanı Alptemoçin'e göre, Türkiye, üslerin kullanımına izin verebilirdi. Muhalefet partilerine göre, karar bağlayıcı değildi ve Irak sınırına asker yığan Türkiye'nin başka bir girişimde bulunması gerekmiyordu. Diplomatlar ile askeri yetkililer, üslerin kullanılmasına karşı çıkıyordu.

ABD, 15 Ocak 1991'de askeri operasyona başladı ve Türkiye'de Bakanlar Kurulu toplanarak, Meclis'ten kapsamlı yetki isteme kararı aldı. Akbulut hükümeti, Anayasanın 92. maddesine dayanarak, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı

---

¹³⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 12 Ağustos 1990, s. 430.

¹⁴⁰ Cumhuriyet, 8 Ağustos 1990

¹⁴¹ Cumhuriyet, 1 Aralık 1990

silâhli kuvvetlerin Türkiye'ye konuşlandırılması yönünde izin istedi. Aynı zamanda, hükümet, Türkiye'de bulunan yabancı silâhli kuvvetlerin kullanılmalarına ilişkin cümleyi de, izin için hazırlanan hükümet tezkeresine ekledi. Başbakan Akbulut'a göre, bu izin, bir saldırı durumunda, hızlı hareket edebilmek amacıyla istenmişti¹⁴². Muhalefet partilerinin ret oyuna rağmen, Meclis, 126 sayılı kararı kabul ederek, hem üslerin hem de yabancı kuvvetlerin kullanımına izin verdi. Bakanlar Kurulu'nun izni kullanması sonucu, İncirlik Üssü'nden havalanan Amerikan uçakları, Irak'ı bombalamaya başladı.

Ancak, Amerikan yönetimi, 1991 yılındaki askeri operasyon için gördüğü desteği, Irak Savaşı öncesinde göremedi. Her ne kadar aralarındaki stratejik ortaklıktan ötürü İngiltere'nin tam desteğini alsa da, askeri harekâtın uluslararası meşruiyeti bulunmuyordu. Amerikan yönetimi, Irak'ın elinde 1441 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararına aykırı bir şekilde bölge güvenliğini tehdit edecek sayıda kitle imha silahı bulunduğunu iddia etse de, Birleşmiş Milletler gözlemcileri, bu iddiaları doğrulayacak bir bulguya ulaşamadı. Esasen Irak saldırısında temel sebep olarak gösterilen kitle imha silahları meselesi, ABD Başkanı Bush'un saldırıdan önce yaptığı konuşmada da yerini almıştı: *“Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde bir düzineden fazla karar çıkarttık. Irak'ın silahsızlanmasını gözlemlemek için yüzlerce silah denetçisi gönderdik. İyi niyetimiz karşılık bulmadı. Barışçı insanlarla çalışmıyoruz. Irak rejimi diplomasiyi zaman ve avantaj kazanmak için bir manevra olarak kullandı. Güvenlik Konseyi'nin tam silahsızlanma taleplerini hep aynı biçimde hiçe saydı. Yıllar boyunca, BM silah denetçileri, Iraklı yetkililer tarafından tehdit edildi, elektronik aygıtlarla dinlendi ve sistematik olarak aldatıldı. Irak rejimini silahsızlandırmak için barışçı çabalar tekrar tekrar başarısız oldu, çünkü bir barışçı insanlarla çalışmıyoruz. 8 Kasım'da Güvenlik Konseyi Irak'ın yükümlülükleri konusunda maddi ihlaller olduğunu tespit eden ve Irak'ın tam ve derhal silahsızlanmaması halinde ciddi sonuçlarla karşılaşacağını belirten, 1441 sayılı kararı oybirliğiyle geçirdi. Bugün, hiçbir devlet, Irak'ın silahsızlandığını iddia edemez ve Saddam Hüseyin, iktidarı elinde tutukça silahsızlanmayacak. Son dört buçuk aydır, ABD ve müttefikleri Konsey'in uzun süreli taleplerini uygulamak için Güvenlik Konseyi içinde çalıştık. Yine de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bazı daimi üyeleri, Irak'ı silahsızlanmaya zorlayan herhangi bir karar tasarısını veto edeceklerini açıkladı. Bu hükümetler tehlike konusundaki fikrimizi paylaşıyor, ancak ona göğüs germe kararımızı değil”¹⁴³.*

---

¹⁴² Milliyet, 17 Ocak 1991

¹⁴³ Radikal, 19 Mart 2003

Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin hazırladığı raporlar da, Amerika-İngiltere ittifakının iddialarını desteklemiyordu. Hatta Amerika delil olarak bazı uydu fotoğraflarını gösterse de, yine de Irak'ın elinde kitle imha silahı olduğunu kimseye ispat edemedi. Bu durumda, başta kendi kamuoyu olmak üzere, dünya genelinde askeri harekât karşıtı gösteriler yapıldı. Suudi Arabistan, Suriye, Ürdün ve İran gibi Arap ülkeleri, harekât karşıtı tutum sergilediler. 16 Şubat günü, Arap Birliği Dışişleri Bakanları, harekâta destek vermeme kararı aldı. Bağlantısızlar Hareketi de, harekâta karşı olduğunu açıkladı. Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gözlemcilerine daha fazla zaman verilmesini isteyerek, askeri seçeneğe karşı olduğunu beyan etti. NATO'da ise, Türkiye'nin kendi savunması için istemesi karşısında görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Türkiye'ye destek vererek, dolaylı yoldan Amerika'nın askeri operasyonuna destek sağlamak istemeyen NATO üyeleri, bu talebe olumlu yanıt vermekten kaçındı ve uzun bir süre NATO karar veremez hale geldi. En büyük çatlak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yaşıyordu. Fransa, Almanya, Rusya ve Çin, Amerika'nın tüm baskılarına ve kararlılığına rağmen, askeri operasyona hukuki zemin oluşturacak bir kararın alınmasını engelledi. Hatta açıkça askeri seçeneğe karşı olduklarını açıkladılar¹⁴⁴.

Amerika'nın Irak'a operasyon düzenlemesini bekleyen Türk karar vericilerini, zor durumda bırakan mesele, Amerikan yönetiminin, askeri harekât planlarına Türkiye'yi dahil etmesi, bu bağlamda Türkiye'den, yaklaşık 90 bin civarında Amerikan askerine topraklarını açmasını istemesidir. Bu askerin, 30 bin civarı Türkiye'deki üslerde ve limanlarda konuşlandırılacak, 60 bini ise Kuzey Irak'a geçecektir. Amerika ayrıca İncirlik, Batman, Diyarbakır, Muş, Malatya üsleri ile İskenderun, Antalya ve Mersin limanlarını kullanma izni talep etti. Ancak Amerikan yönetimi, zor ikna ettiği ve harekât için ihtiyaç duyduğu Kürt grupların karşı çıkması üzerine Türk askerinin operasyon sırasında Kuzey Irak'a geçmesini istemedi. Türkiye'ye, bu yardımlarına karşılık, yüklü miktarda askeri ve ekonomik yardımda bulunmayı kabul ediyordu. Kürt devletinin kurulmayacağına dair güvence veriyordu¹⁴⁵.

Amerika'nın diplomatik baskıları ve kararlılığı neticesinde, Türkiye, hareketli günler yaşamaya başladı. Abdullah Gül hükümeti, Dışişleri Bakanlığı bürokratları ile Genelkurmay Başkanlığı'nın desteğini alarak, Amerika'nın isteğine uygun olarak, üslerin modernizasyonuna ilişkin tezkereyi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdi. 6 Şubat'ta, Meclis'te yapılan

---

¹⁴⁴ Radikal, 28 Şubat 2003

¹⁴⁵ Milliyet, 26 Şubat 2003

oylama neticesinde, üslerin modernizasyonu için Amerikan askerlerinin ilgili üslerde inceleme yapmaları ve gerekli modernizasyon işlemlerine başlamaları yönünde üç aylık izin verildi¹⁴⁶. Bunun hemen ardından bir yandan Amerikan askerlerinin Irak'a saldırı için Türkiye toprağına yığınak yapması, diğer yandan Türk askerinin Kuzey Irak'a girmesini öngören ikinci bir tezkere için hazırlıklar yapılırken, Bush yönetimiyle ABD askerinin ülkeye gelmesi konusunda müzakereler başladı. Bu görüşmeler, saldırı halinde Türkiye'nin uğrayacağı zararı giderecek ekonomik yardımla ilgiliydi. Bu yardım görüşmeleri sonunda 2 milyar hibe, 4 milyar önceden alınmış askeri malzeme borçlarının silinmesi olarak 6 milyar dolarlık hibenin yanı sıra yaklaşık 20 milyar dolarlık krediden oluşan bir pakete karar verilecek, ancak görüşmeler son derece çetin geçecek ve şubat ayı sonuna kadar uzayacaktır¹⁴⁷.

Buna karşılık Türkiye'de büyük bir çoğunluğun savaşa karşı olduğu bilinmektedir. ABD saldırısına başından beri karşı şiddetle karşı koyan sivil toplum örgütleri, mecliste oylamanın yapılacağı gün Ankara, Sıhhiye'de TBMM'nin hemen yanında, bazı milletvekillerinin de katıldığı büyük bir protesto mitingi düzenlediler¹⁴⁸. Dolayısıyla, Amerikan askerlerinin Türkiye'ye konuşlandırılması ve büyük bir kısmının daha sonra Kuzey Irak'a gönderilmesi konusunda George Bush yönetiminin talep ettiği ikinci izin, 1 Mart günü TBMM'nde oylandı ve reddedildi. Oylamadan önce muhalefet partisi, AKP milletvekilleri, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı bürokratları, tezkerenin iki kısma ayrılmasını ve her kısmın ayrı ayrı oylanmasını istediler. Teklife göre, iki ayrı tezkere hazırlanacaktı: a- Türk askerinin Kuzey Irak'a gönderilmesi ve b- Amerikan askerlerinin Türkiye'ye konuşlandırılması ve buradan Kuzey Irak'a geçmesi. Ancak hükümet birinci tezkerenin kabul edilmesinin kesin olması, ancak ikinci tezkereye karşı çıkışların bulunmasından ötürü, iki meseleyi birbirinden ayırmadı.

AKP Hükümeti, bir yandan uzun yıllardır stratejik ilişkiler içerisinde bulunduğu Amerikan yönetiminin baskısı diğer taraftan uluslararası camianın tepkisi arasında kalan Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti, iki yönlü dış politika izlemeyi tercih etti. Bir taraftan Amerikan yönetimi ile askeri ve ekonomik yardım konusunda görüşmelere başladı. Çünkü ABD'nin Irak'a operasyon düzenlemesi halinde, Türkiye hem ekonomik hem de güvenlik açısından zarara uğrayacaktı. Türkiye'nin Kuzey Irak bölgesine ilişkin güvenlik endişeleri

---

¹⁴⁶ Oran, op. cit., s. 19

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid., s. 19

bulunuyordu ve harekât sırasında Türk askerinin üstleneceği muhtemel görev ve bu endişelerin nasıl giderileceği konusunun Amerikalı yetkililer ile ele alınması gerekiyordu. Ayrıca Türkiye harekât sonrasında Irak'ın yeniden yapılandırılmasında ve Ortadoğu petrolünün dağılımında etkin rol oynamak istiyordu¹⁴⁹. Diğer taraftan ise soruna barışçıl yollarla çözüm bulmak ve Irak'ın Birleşmiş Milletler kararlarına uymasını sağlamak amacıyla, Başbakan Abdullah Gül, Ortadoğu turuna çıkarak, meseleyi, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Mısır ve İran ile görüştü. Bu bağlamda, AKP hükümeti, oylamadan önce, milletvekillerine baskı yapmadı ve hatta tezkere kararını Milli Güvenlik Kurulu'na bırakarak, savaş kararının sorumluluğunu, askeri yetkililer ile paylaştı.

Türkiye'yi böyle bir ikili politika izlemeye iten sebeplerin başında, öncelikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ideolojik yapısı gelmektedir. Her ne kadar AKP kendisini Milli Görüş'ten ayrı tutsa da, yine de kendisine oy veren belli bir taban¹⁵⁰ ve hatta Bakanların bir kısmı bu görüşe sahip kişilerden oluşmaktadır. Zaten karar aşamasında AKP'deki bu çok yönlü siyasi yelpazeye sahiplik ortaya çıkmış, bir yandan ABD ile görüşmeler yürütülürken diğer yandan barışçıl yollara şans tanınmaya başlamıştır. İkinci önemli sebep ise, Türkiye'nin Avrupa Birliği yönelimidir. Bugüne kadar başbakanların görüşlerine uygun olarak Avrupa yanlısı, Amerika yanlısı ve Arap yönelimli politikalar izlense de, Milli Görüş çizgisinden saparak çıkmış AKP hükümeti, kendisini, tümüyle Avrupa Birliği eksenine endekslemiştir. Bu nedenle Türkiye tam üyelik konusunda desteğini beklediği ve Amerikan askeri operasyonuna karşı olan Fransa ve Almanya gibi ve ilişkilerini düzeltmeye çalıştığı Yunanistan gibi ülkelerin aksine Amerikan yanlısı politika izlemekten kaçınmıştır. En azından Amerika ile sıkı işbirliği içerisinde bulunduğu izlenimi vermemiştir. Bir diğer sebep ise 1 Mart günü, Amerikan askerlerinin Türk topraklarına konuşlandırılmasına karar vermesi halinde, Türkiye, Amerikan askeri operasyonuna meşruiyet kazandıran veya en azından siyasi ve hukuki destek sağlayan ilk ülke olacaktı. Amerika, hazırlıkların bir an önce gerçekleştirilmesi ve istenilen zamanda askeri harekâtın başlaması için, Türkiye'den, Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin kararını veya Güvenlik Konseyi'nde konunun görüşülmesini beklemeden, karar vermesini istiyordu. Bu durumda, Amerikan askerinin konuşlandırılmasına izin vermek, herkesin karşı çıktığı harekâta, doğrudan destek vermek anlamına geliyordu.

---

¹⁴⁹ <http://www.mfa.gov.tr>, “**What are the Turkey's Main Concerns Regarding Iraq?**”, 7 Temmuz 2003

¹⁵⁰ Özellikle Milli Görüş ve milliyetçi-muhafazakar çizgiye sahip kişiler, "Müslüman'ın Müslüman'a savaş açmasını" doğru bulmuyordu. Bu konuda Yılmaz Esmer'in 17 Şubat 2003 tarihli Anahtar programında yaptığı açıklama için bkz: <http://www.ntvmsnbc.com>.

Milletvekillerinin büyük bir kısmı, savaşa karşıydı. Bu sebeple, askeri harekât için, Birleşmiş Milletler'in alacağı bir kararın veya daha genel bir ifadeyle uluslararası meşruiyetin gerekliliği vurgulanıyordu. Milletvekilleri, ABD'nin sunduğu delilleri de ikna edici bulmuyordu. Hükümetin kendilerini doğrudan bilgilendirmemesini eleştiren milletvekilleri, Amerika'nın siyasi, ekonomik ve askeri yardımlarını da tatmin edici bulmuyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a girişini, milli menfaatler çerçevesinde gerçekleştiren milletvekilleri, bu konuda önlerine gelecek tezkereyi hemen kabul etmeye hazır olduklarını ifade ediyordu¹⁵¹.

Oylama öncesinde, Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekilleri, şartlar ve düşünceler nedeniyle, AKP yöneticileri tarafından, grup kararı alınmadığından, vicdanları ile baş başa bırakılmıştır. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi farklı ideolojik yaklaşımlarından ötürü ve soruna mevcut şartlar ışığında yaklaşarak, tezkerenin TBMM'nden geçmesini engellediler. Cumhurbaşkanlığı ise, Ahmet Necdet Sezer'in hukukçu kimliğinden ötürü, sorunu, hukuksal düzenlemeler çerçevesinde durumu değerlendirerek, uluslararası meşruiyeti olmayan askeri harekâta destek verilmesine karşı çıkıyordu. Bu bağlamda, Hükümetin, Ortadoğu turuna destek veriliyordu. Cumhurbaşkanlığı'nın aksine, Amerikan firmaları ile gerçekleştirdikleri ticari faaliyetler nedeniyle TÜSİAD yöneticileri, hükümetin bir an önce karar vermesini ve Irak'ın yanında tutum sergilememesini istiyordu. İşadamları, ayrıca, harekât sonrasında, Türkiye'nin bölgede yalnız kalmaması gerektiğini vurguluyordu. Bu durumda iş çevrelerinin, ticari kaygılardan ötürü, Amerika'ya destek verilmesinden yana tavır aldıkları söylenebilir. Ancak TÜSİAD'ın aksine, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve Ankara Ticaret Odası gibi ekonomik çıkar grupları, bölgede sıcak çatışmanın yaşanmasına karşı olduklarını açıklıyordu¹⁵².

Savaşa karşı olan ve tezkerenin savaş kararı anlamına geldiğini söyleyen muhalefet partisi, Cumhuriyet Halk Partisi yöneticileri, grup kararı alarak, kendi milletvekillerinden bir kısmının, düşüncelerine ve değerlendirmelerine dayanarak, tezkerenin lehinde oy kullanmasını engellemiştir. Sadece Türk askerinin bölgeye gönderilmesini onaylayan CHP yöneticilerine göre, tezkerenin reddedilmesi halinde, Türk-Amerikan ilişkilerinin zarara

---

¹⁵¹ AKP Milletvekili Emin Şirin'in açıklamaları için bkz: 25 Şubat 2003 tarihli Anahtar programının tam metni. <http://www.ntvmsnbc.com>.

¹⁵² Radikal, 26 Şubat 2003

uğramayacağını düşünüyordu. Savaşa gerek olmadığını savunan CHP yöneticilerine göre, uluslararası meşruiyeti olmayan bir tezkerenin TBMM'ne getirilmesi, hukuki bir davranış değildi. Çünkü bu yetkililerin yorumlarına göre, madde 92, bu tür tezkerelerin gündeme getirilebilmesi için, "uluslararası meşruiyeti" ön şart olarak ileri sürüyordu. Mevcut tezkerenin uluslararası meşruiyeti yoktu. Bu nedenle Meclis'in gündemine getirilemezdi.

1991 yılındaki krizin şartları ile 2003 yılındaki şartlarının birbirinden çok farklı olduğu görülmektedir. Gerek krizin taraflarının tezleri ve konumlarındaki farklılık ve gerekse bu iç farklılığa bağlı olarak dış çevrede görülen farklılık, Türk hükümetlerinin farklı dış politika takip etmelerini sağlamıştır. Ancak 1991 yılında Akbulut hükümeti, dış çevrenin belirgin ve birbiriyle çelişmeyen mesajlarından ötürü, rahat bir şekilde karar alabilmiştir. Fakat 2003 yılında Türk hükümetine birbiriyle çelişen iki farklı mesaj gelmiştir: bir yandan savaş karşıtı dünya kamuoyu, diğer yandan savaş isteyen ve yılların stratejik müttefiki ABD. Bu nedenle, AKP hükümeti, çift yönlü politika izlemek zorunda kalmıştır. Bu çift yönlü dış politika, muhalefet partileri ve iş dünyası, medya kuruluşları gibi sivil toplum kuruluşları tarafından, eleştirilmiş ve hükümet kararsız, tutarsız politika izlemekle suçlanmıştır. Aslında AKP hükümeti, iç ve dış dinamikleri dikkate alarak, iki yönlü politika izlemek zorunda kalmıştır. Ancak bu dönemde müdahale edilmesi söz konusu olan Irak devleti, bir aktör olmak yerine, edilgin bir yapıymış gibi algılanmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının bazıları “emperyalizmin” hedefi olduğu için Irak’a müdahale edilmesine karşı olurken, AKP Hükümeti’nin tabanında bu durum, bir “kardeşe” hıyanet edilmemesi olarak algılanmıştır.

1991 Krizinden farklı olarak, AKP hükümeti, muhalefet partileri ile kendi milletvekillerine bilgi vermeyi tercih etmiştir. Daha önceki dönemlerde, iktidar partileri, muhalefete bilgi vermek istemez, hatta yabancı ziyaretçilerde bu sebeple genellikle iktidar partileri ile görüşüp, Türkiye'deki temaslarını sona erdirirlerdi. Ancak son harekât sırasında, muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi de bir şekilde karar verme sürecinin içerisinde bilgilendirilmiş ve Başbakan Abdullah Gül, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Deniz Baykal'ı bilgilendirmiştir.

Tezkere krizinin önemli bir noktası da Türkiye'nin uluslararası arenada algılanışına ilişkin değişiklikler olmuştur. Amerikalı seçkinler, Türk yetkililerine, "yükü miktarda askeri ve mali yardım vaadinde" bulununca istediklerini karşı taraftan alabileceklerini düşünseler de bunun tersi vuku buldu. Türk tarafının 1991 Körfez Krizi'ni düşünerek ve Kuzey Irak'taki

milli çıkarlarını dikkate alarak, sıkı pazarlık yapması nedeniyle, pazarlıkta istediği neticeye alamaması ve AKP hükümetinin istenilen tezkereyi zamanında Meclis'e sunmaması nedeniyle, karikatür ve basın yoluyla Türkiye'yi "çarıklı tüccar" olmakla suçlamıştır. Fakat para ve silah "rüşvetiyle" istediğini alacağını uman ABD'nin bu tutumu, Türk makamları nezdinde geri tepmiştir. Savaş karşıtı uluslararası medya karar sonrasında Türkiye'nin "lejyoner" olmadığını kanıtladığı yönde haberlere yer verirken, Arap medyasında da Türkiye prestij kazanıyordu. El Kudüs gazetesi 4 Mart 2003'teki manşetine, "Türk Meclisi Rüşveti Reddetti" diye yazıyordu¹⁵³.

2. Irak Savaşı ve Türkiye'deki Tepkiler

ABD Başkanı Bush, Irak'a savaş açmak için BM nezdinde İspanya ve Britanya ile gösterdiği çabalarda olumlu bir sonuç alamayınca karar tasarısını geri çekerek, BM onayını almadan meşruiyeti tartışmalı bir savaşa girme kararı aldı. 17 Mart'ta Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı terk etmeleri için 48 saat süre tanıyan Bush yönetimi, bu sürenin bitimiyle 20 Mart 2003'te Irak Savaşı'nı başlattı¹⁵⁴. Immanuel Wallerstein'a göre Bush, bu savaşa ABD'nin askeri gücünü göstermek, bütün potansiyel nükleer silahlanmacıların gözünü korkutarak bu amaçlardan vazgeçirmek ve dünya sistemi içinde bağımsız siyasi rolü öngören bütün Avrupalı fikirleri ezmek için giriyordu¹⁵⁵. Wallerstein, modern kapitalist sistemde korumacılık rolünün önemine işaret ederek, bu sistemde devletlerin polis olabildiklerini söyler¹⁵⁶. 11 Eylül sonrası kendini dünya güvenliğinden sorumlu gören ABD yönetimi de Irak Savaşı'yla bu yönde politikasını devam ettirmekteydi.

Irak Savaşı'nın başlaması bölge ülkesi durumundaki Türkiye'yi de yakından ilgilendiriyordu. Savaşa ilişkin Hükümetten ilk açıklama, savaşın başlamasından 9 saat sonra Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin'den geldi. Şahin'in açıklamalarında Türkiye'nin bu savaşta taraf olmadığı ve bu aşamada Türkiye'ye yönelik göçe karşı önlem almakla yetinileceğini belirtiliyordu¹⁵⁷. ABD'nin Afganistan müdahalesine olumlu bakan Cumhurbaşkanı Sezer, bu kez aynı tavrı sergilememiş, ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'ndeki

---

¹⁵³ Radikal, 6 Mart 2003

¹⁵⁴ Hürriyet, 20 Mart 2003

¹⁵⁵ Immanuel Wallerstein, "Bush her şeyiyle Kumar Oynuyor", Zaman, 27 Mart 2003

¹⁵⁶ Immanuel Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, Çev: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2000, s. 74

¹⁵⁷ Radikal, 21 Mart 2003

süreç sona ermeden tek taraflı davranışını doğru bulmadığını söylemiştir¹⁵⁸. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise savaşa ilişkin ilk açıklamasında Türkiye'yi olayların dışında hiçbir şey yapmıyor gibi görmenin yanlış olacağını vurguluyordu. ABD'yle bilinmeyen işbirlikleri olduğunu söyleyen Gül, halkın görüşlerinin belli olduğunu, Türkiye'nin katkısının da küçümsenemeyeceğini söylüyordu¹⁵⁹.

Irak Savaşı'nın ilk etkilerine bakıldığında meşruiyeti belirsiz bir saldırının çekingенliği Türk karar alıcılarının söylemlerinde görülmektedir. Devlet Bakanı Şahin, Körfez savaşı sırasında yaşanan bir göç dalgasının tekrarlanmaması temennisinde bulunurken, bir taraftan da tarafsızlık söylemiyle Irak'ın mağduriyetini içselleştiren bir tavır takınmaktadır. Cumhurbaşkanı Sezer, krizi uluslararası hukuk normları içinde değerlendirirken, sert bir tepki göstermeksizin saldırının meşru olmadığını belirtmektedir. Dışişleri Bakanı Gül ise, Türkiye'deki savaş karşıtı kamuoyunu tedirgin etmemek için hassasiyetleri dile getirmekte ancak ABD gibi bir müttefike karşı da tavır alamamaktadır.

Foucault'ya göre her toplumda sayısız iktidar ilişkisi toplumsal kitleye nüfuz eder, onu belirler oluşturur, iktidar ilişkileri gerçek söylemin bir birikmesi, bir dolaşımı, bir işleyişi, bir üretimi olmaksızın ne işleyebilir, ne yerleşebilir ne de ayırt edilebilir. Bu iktidar içerisinde, bu iktidardan yola çıkarak ve bu iktidar yoluyla işleyen belirli bir gerçeklik ekonomisi olmadan iktidar uygulaması olmaz. Toplum, iktidar tarafından hakikat üretimine bağlı kılınır. Bu her toplum için geçerli olmaktadır. Bir tarafta iktidarı biçimsel olarak sınırlandıran hukuk kuralları, öte yanda ise iktidarın ürettiği ve iktidarı sürdüren hakikat etmenleri bulunmaktadır¹⁶⁰. ABD'nin Irak savaşı sebebinde hakikat olarak öne sürdüğü kitle imha silahları savaş sırasında ortaya çıkmasa da uluslararası hukuk kuralları içerisinde meşruiyeti tartışmalı durumdaki savaş, toplumsal düzeyde destek görmemiş, bu durum yönetici seçkinlerin söylemlerinde kendini belli etse de Irak'a yapılan saldırıların haksızlığı hakim söylem olarak vuku bulmamıştır.

ABD'nin Irak müdahalesi sırasında dillendirdiği demokrasi ve özgürlük söylemi de Türkiye'de tartışmaya yol açmıştır. Devlet söyleminde demokrasi tartışmalarına, iç dinamiklerle gelişmesi yolunda atıfta bulunulurken, basında demokrasinin kendini yönetme

---

¹⁵⁸ Radikal, 21 Mart 2003

¹⁵⁹ Radikal, 22 Mart 2003

¹⁶⁰ Michel Foucault, **Toplum Savunmak Gerekir**, Çev: Şehsuvar Aktaş, İstanbul: YKY, 2003, s. 38

iradesine kavuşturmak mı yoksa kendi zenginliklerini üretemeyen ülkelerin, uluslararası şirketlere daha kolay aktaracak düzeneklerin kurulmasına mı yarayacağı yönünde tartışmalar ortaya çıkmıştır¹⁶¹.

Irak Savaşı'nın 1 Mayıs 2003'te resmen sona erdiği duyuruldu. Ancak savaşın sona ermesi bir bakıma Irak'ta kaosun başlangıcı oldu. ABD savaş sebebi saydığı kitle imha silahlarına ulaşamazken, bu tarihten itibaren her gün düzenlenen saldırılarda siviller hayatını kaybederken, ABD kuvvetleri de savaş sonrasında savaştan daha fazla kayıp vermiştir. Sadece bu durum bile, özgürleştirme söylemleri ardında kalan Irak halkının, kendisine biçilen rolü içselleştirmeme ısrarını anlaşılır kılabılır. Edward Said'e göre son 50 yılda ABD'nin Ortadoğu'daki "parçala ve yut" sömürü siyaseti başarıya ulaşmıştır. Parçalanan bazı Arap ülkeleri bu dönemde önceliği ABD ile ilişkilere verdi. Bazı ülkeler de Amerika'nın maddi yardımına bağlanırken, bir kısım ülkeler de varlığını ABD gücüne dayandırdı. Sonuçta Arap ülkeleri öyle bir hale geldi ki, hiçbiri diğerine güvenemez oldu. ABD ekonomik ve askeri olarak güçlendikçe Araplar zayıfladılar¹⁶². Şüphesiz bu durum diğer bölge ülkeleri için de geçerli olmaktadır. Cumhuriyet döneminde Türkiye için "düşman" olarak algılanmayan Irak, Körfez savaşı sonrasında Saddam Hüseyin imgesi arkasında bir tehdit unsuruna dönüşmüştür. Türkiye savaşa doğrudan müdahil olmasa da savaş sürecinde Türk basınının takındığı tavır bile savaşın etkisini gözler önüne sermektedir.

---

¹⁶¹ Ömer Çelik, "Ya Genelın İyiliği Ya Da Küresel Kriz", Sabah, 21 Ocak 2004

¹⁶² Edward Said, "Arapların Hali", Zaman, 4 Haziran 2003

SONUÇ

1 Mart 2003'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde reddedilen tezkerenin hazırlanış ve tartışılması sürecinde Türk basınındaki Irak sorunu algılamasını tespit edebilmek için seçilen üç gazete üzerinde yapılan eleştirel haber söylem analizi, “aynı haberler üslup çerçevesinde farklı kelimelerle metne dönüştürülebilir, sosyal ve ideolojik tercihleri bu farklılığı ortaya çıkarır” şeklinde formüle edilen varsayımı doğrulamıştır. Çalışmada kullanılan haberler çerçevesinde “haber metninde bazı bilgilerin okuyucu tarafından bilindiği varsayılarak, ideolojik önermelerin okuyucuya sunulabildiği” savı da doğrulanmıştır.

Yayın organlarının doğrudan ya da dolaylı bir dil kullanarak, okuyucuya sunduğu haberlerin ideolojik ve sosyal tercihlerle doğru orantılı olduğu saptanmıştır. Yeni Şafak, Radikal ve Hürriyet gazetelerinden seçilen haberlerde, özellikle başlık alt başlık ve üst başlıklarda yapılan tercihlerin, yayın organının ideolojik konumlanmasıyla paralel olduğu görülmüştür. Bu çerçevede yayın organının, haberi birinci sayfada gösterip göstermemesi ya da sayfadaki konumunun bu tercihleri yansıttığı da doğrulanmıştır.

Çalışmada ele alınan üç gazetenin belli periyottaki yayını göz önüne alındığında, “yurttaşlar arasındaki bunalım duygusunu kolektifleştirerek, bunalımın tedavisi için sıkı önlemler alınması gerektiği yolundaki resmi iddiaları yayarak, örtük bunalımın açık bunalım haline dönüştürülmesini sağlamaktadır” savının geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu süreçte özellikle Hürriyet gazetesinin tezkerenin ekonomik ve siyasi boyutuna ilişkin olarak kesin saptamalar yapmaktan çekinmediği görülmüştür. Yine Hürriyet gazetesi, haber metninde yoruma dayalı önermelere başvurmuş, bu haberleri manşetine taşıyabilmiştir. Tezkerenin Meclis'e geleceği sırada ise bunu toplumsal hafızalarda yer etmiş tarihsel olaylarla kıyaslayıp, ima yoluyla ideolojik tercihin açığa çıkabileceğini doğrulamıştır. Radikal gazetesi ise savaş ve tezkereye başından beri karşı çıkmış ve üç gazete arasında en net tavrı izlemiştir. Yeni Şafak gazetesi, savaş karşıtı haberlere ve tezkereye ilişkin tartışmalara neredeyse eşit haber yeri ayırmıştır. Gazetenin iki haberden biri eksik olduğunda başka bir konuyu manşet yapmayı tercih ettiği gözlenmiştir. Yine MGK toplantısı gibi diğer gazetelerin manşetini oluşturan haberlerin de Yeni Şafak'ta farklı açıdan işlenmiş veya yer bulmuş olduğu gözlenmiştir.

Türk basınının farklı ideolojik tercihlerin okura sunulması ve yönlendirilmesiyle, yönetilenlerin Irak savaşı öncesinde iktidarın yanında veya karşısında oluşan kamusal kanaatlerini etkilediği bir gerçektir. Bu etkilemenin ise kendi ideolojik tercihleri ve politikalarına ilişkin olduğu eleştirel haber analizi çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADORNO, Theodor W., **Minima Moralia**, Çev: Orhan Koçak, Ahmet Doğukan, İstanbul: Metis, 2005,

....., **Otoritaryen Kişilik Üstüne Niteliksel İdeoloji İncelemeleri**, Çev: Doğan Şahiner, İstanbul: Om Yayınevi, 2003

AGGER, Ben, **The Decline of Discourse**, New York: The Falmer Press, 1990

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002

BALLI, Rafet, **Kürt Dosyası**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991

BIRDWOOD, Lord, **Nuri As-Said: A study in Arab Leadership**, London: Cassel&Company Ltd., 1959

CHOMSKY, Noam, **Demokrasi, Gerçek ve Hayal**, Çev: Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001

DAUGHTERTY, James E.- PFAKTZGRAFF, Robert L. Jr., **The Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey**, New York: Harper Collins Publishers, 1990

DEUTSCH, Karl, **The Analysis of International Relations**, New Jersey: Prentice Hall, 1968

FOUCAULT, Michel, **The Order of Things**, New York: Pantheon, 1970,
....., **Toplumun Savunmak Gerekir**, Çev: Şehsuvar Aktaş, İstanbul: YKY, 2003

HOBBS, Thomas, **Leviathan**, Çev: Semih Lim, İstanbul: YKY, 2001

KABBANI, Rana, **Avrupa'nın Doğu İmajı**, Çev: Serpil Tuncer, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1993

MİLAS, Herkül, **Türk Romanı ve "Öteki"**, **Ulusal Kimlikte Yunan İmajı**, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000

NIETZSCHE, Friedrich, **Ecco Homo**, Çev: Can Alkor, İstanbul: İthaki Yayınları, 2003

NYE, Joseph S., **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev: Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003

ROBINS, Kevin, **İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası**, Çev: Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı, 1999

SAID, Edward, **Kültür ve Emperyalizm**, Çev: Nemciye Alpay, İstanbul: Hil Yayın, 1998
....., **Şarkiyatçılık**, Çev: Berna Ünler, İstanbul: Metis Yayınları, 2001

SARIBAY, Ali Yaşar – ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, **Bir Politikbilim Perspektifi**, Bursa: Asa Kitabevi, 1998

SARTORI, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev: Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turan, Ankara: Yetkin Basımevi, 1996

SÖZEN, Edibe, **Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999

SHARRATT, Bernard, **Communications and Image Studies: Notes After Raymond Williams**, Comparative Critism, 1989,

TANTER, Raymond, **Rogue Regimes, Terrorism and Proliferation**, New York: St. Martin's Press, 1999

WALLERSTEIN, Immanuel, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, Çev: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2000

WATERS, Malcom, **Globalizations**, London: Routledge, 1995

YAPP, M. E., **The Near East Since the First World War: A History to 1995**, Londra: Longman, 1996

YEĞEN, Mesut, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003,

MAKALELER

AKSOY, Asu-ROBINS, Kevin, **“Körfez savaşında ahlak, şiddet ve teknoloji”**, Birikim, sayı: 25

ARSLAN, Zühtü, **“11 Eylül’ün “öteki” yüzü: Leviathan’ın dönüşü”**, Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20

AYMAN, Gülden, ATEŞOĞLU Nursin Güney, **“Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji, Türkiye ve Komşuları”**, Farku Sönmezoğlu (Derleyen), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul: Der Yayınları, 1998

AYTULU, Gökçe, **“Anlatmak, Savaşmak Kadar Zor”**, Referans, 31 Ekim 2004

BAYDUR, Mithat, **“Heryerde Olmak, Hiçbir Yerde Olmamak”**, Hazırlayan: Özlem Kumrular, **Dünyada Türk İmgesi**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005

BİLGİ, Mustafa Sıtkı, **“Türk-İrak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu”**, Derleyen: Prof. Dr. Ümit Özdağ, Dr. Sedat Laçiner, Serhat Erkman, **Irak Krizi (2002–2003)**, Ankara: ASAM Yayınları, 2003

BUDAK, Mustafa, **“Milli Bir Ukde: Musul Vilayeti Meselesi”**, Hazırlayanlar: Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, **Irak Dosyası**, TATAV Yayınları: İstanbul, 2003

BUMİN, Kürşat, “**Pasifizme Övgü**”, Birikim, sayı: 26,

ÇELİK, Ömer, “**Ya Genelin İyiliği Ya Da Küresel Kriz**”, Sabah, 21 Ocak 2004

DELLİNGER, Brett, “**Critical Discourse Analysis**”, <http://users.utu.fi/bredelli/cda.html>, 12 Ocak 2004

EFEGİL, Ertan, “**1 Mart Günü Neden TBMM Üyeleri Hükümet Tezkeresini Kabul Etmedi**”, http://www.stradigma.com/turkce/aralik2003/makale_01.html, 10 Nisan 2004

ERASLAN, Cezmi, “**Irak’ın Sömürgeleştirilmesine Bir Bakış**”, Hazırlayanlar: Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, **Irak Dosyası**, TATAV Yayınları: İstanbul, 2003

FUKUYAMA, Francis, “**End of the History**”, National Interest, 1992

GRABER, Doris A., “**Terrorism, the First Amendment and Formal and Informal Censorship**”, www.apsanet.org/~polcomm/news/2003/terrorism/papers/Graber.pdf, 7 Aralık 2004

HASAN, Mazin, “**Irak’ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler**”, Derleyen: Prof. Dr. Ümit Özdağ, Dr. Sedat Laçiner, Serhat Erkman, **Irak Krizi (2002–2003)**, Ankara: ASAM Yayınları, 2003

HESSELD AHL, Arik, “**A Winning Bet On Iraq’s Most Wanted**”, http://www.forbes.com/business/smallbusiness/2003/04/25cx_ah_0425cards.html, 30 Mayıs 2003

HUNTINGTON, Samuel Huntington, “**The Clash of Civilizations**”, Foreign Affairs, sayı: 72, 1993

İNSEL, Ahmet, “**Dünyanın Yeni Hiyerarşik Düzeni**”, Birikim, sayı: 26

KALDOR, Mary, “**Yeni Dünya Düzeni: İmgelemin Savaşı**”, Birikim, sayı: 27

KEYMAN, E. Fuat, “**Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu, 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet**”, Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20

KHALILZAD, Zalmay-BYMAN, Daniel, “**Afghanistan: The Consilidation of a Rogue State**”, The Washington Quarterly, sayı: 23, Winter 2000

KÖMEÇOĞLU, Uğur, “**Oryantalizm, Belirsizlik, Tahayyül**”, 11 Eylül, Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20

MILLER, David, “**Embed With The Military**”,
<http://www.scoop.co.nz/stories/HL0304/S00126.htm>, 12 Aralık 2003

MUTMAN, Mahmut, “**Şarkiyatçılık: Kuramsal Bir Not**”, Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20

SAID, Edward, “**Arapların Hali**”, Zaman, 4 Haziran 2003
....., “**Empire of Sand**”, Guardian Weekend, 12–13 Ocak 1991

SHOLLE, David, “**Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye**”, Derleyen: Mehmet Küçük, Medya, İktidar, İdeoloji, Ankara: Ark Yayınları, 1994

SID-AHMED, Mohamed, “**The Rogue States**”, Al-Ahram Weekly, sayı: 419, 1999

SONUMUT, Güldener, “**Yeni Dünya Düzeni**”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/237835.asp>

SYLVAN, Donald A.- GOEL, Ashok, CHANDRASEKARAN, B., “**Analyzing Political Decision Making from an Information - Processing Perspective**”, American Journal of Political Science, cilt: 34, sayı 1, 1990

ŞEN, Alper, “**Irak'ta Savaş ve Propaganda**”, Derleyen: Prof. Dr. Ümit Özdağ, Dr. Sedat Laçiner, Serhat Erkman, **Irak Krizi (2002–2003)**, Ankara: ASAM Yayınları, 2003

TUTAL, Nilgün, “Edward Said’in Oryantalizmi Nasıl Okunuyor?”, Doğu Batı, Yıl: 4, Sayı: 20,

TÜRKER, Yıldırım, “Kakılmış Medya Sansürü”, Radikal, 7 Nisan 2003

UĞUR, Aydın, “Zihinlerin Yeni Efendileri: Medyalar”, Birikim, sayı: 25

VAN DIJK, Teun A. “The Interdisciplinary Study of News as Discourse, Editör: Klaus Bruhn Jensen ve Nicholas W. Jankowski, A handbook of Qualitative Methodologies For Mass Communication Research, Londra: Routledge, 1993

WALLERSTEIN, Immanuel, “Bush her şeyiyle Kumar Oynuyor”, Zaman, 27 Mart 2003

GAZETE VE SÜRELİ YAYINLAR

Cumhuriyet Gazetesi

Daily Star

Die Tageszeitung

Guardian Weekend

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Newsweek

Radikal Gazetesi

Referans Gazetesi

Sabah Gazetesi

Star Gazetesi

TBMM Tutanak Dergisi

Zaman Gazetesi

İNTERNET

<http://www.cnn.com/2002/US/09/12bush.transcript/>, President Bush Address to the United Nations, 25 Kasım 2003

<http://www.gslis.utexas.edu/~palmquis/courses/discourse.htm>, Discourse Analysis, 8 Şubat 2004

<http://www.mfa.gov.tr>, “What are the Turkey's Main Concerns Regarding Iraq?”, 7 Temmuz 2003

<http://ntvmsnbc.com>

DİĞER

Redhouse Büyük El Sözlüğü, İstanbul: Redhouse Yayın Evi